

2002
ročník XLV

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 3

Obsah

1

Dějiny sklářství na panství Hukvaldy

Václav Štěpán

15

Frýdecké panství v urbářích pořizených urbariální komisí roku 1770

Markéta Kouřilová

22

Ilegální přechod bývalých ministrů Bechyně a Šrámka do Polska v r. 1939

Marek Srýpala

25

Měnová reforma na Frýdecko-Místecku

Petr Juřák

30

K počátkům hornického osídlení na Orlovsku – Dombrovec

Stanislav Durčák

31

Pěvec pod „Gurami“

Miloš Fojtík

33

**Muzeum Těšínska se představuje
Výstavní síň Muzea Těšínska Interklub v Karviné**

Kateřina Stenclá

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Adresa redakce: Muzeum Těšínska, 737 27 Český Těšín, Hlavní tř. 13 - 15
tel. 558 761 211, fax 558 761 223, E-mail: muzeum @muzeumct.cz
Odpovědný redaktor: ing. Jaroslav Keller
Výkonný redaktor: doc. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemnice redakce: Vlasta Byrtusová
Redakční rada: dr. Karel Bogar, doc. dr. Mečislav Borák, CSc., Vlasta Byrtusová,
doc. dr. Dan Gawreckí, CSc., doc. dr. Blažena Gracová, CSc., dr. Dušan Janák,
Dr., prof. dr. Zdeněk Jirásek, CSc., dr. Jaromír Kalus, dr. Jiřina Kábrtová,
ing. Jaroslav Keller, dr. Irena Korbelářová, Dr., dr. Pavel Kouřil, CSc.,
dr. Karel Müller, doc. dr. Radim Prokop, CSc., dr. Erich Šefčík,
Kateřina Švendová, Petr Tesař, Jiřina Veselská, doc. Rudolf Žáček, Dr.
Grafický návrh: Petr Tesař, Studio UPGRADE, v.o.s. Ostrava
Odevzdáno do tisku:
Vyšlo:
Tisk: Kartis, ul. K. H. Borovského, 733 01 Karviná-Fryštát

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsah článku zodpovídá autor.

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Hlavní tř. 13
nebo v jeho pobočkách ve výstavní síni Musaion v Havířově, Dělnická 14,
v Památníku životické tragédie v Havířově-Životících, ve Výstavní síni Muzea
Těšínska v Karviné-Fryštátě, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlově, v Technickém muzeu v Petřvaldě.
Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo
jednotlivá čísla časopisu.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 15 Kč
pro předplatitele 10 Kč
celoroční předplatné 40 Kč a poštovné

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě č. j.
2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992

Původně jsem chtěl sepsat pouze dějiny sklárny v Kunčicích pod Ondřejníkem. Avšak podrobné prostudování pramenné dokumentace o této sklárně, které odhalilo jejich 5 stanovišť v průběhu dvou století dokumenty potvrzené existence, roztroušených po větší části horského teritoria hukvaldského panství, jakož i potřeba vyrovnat se s její prehistorií, mne přiměly změnit název článku v uvedeném slova smyslu. Bude takto dokumentována historie sklářství v poměrně významném regionu, spjatá navíc s olomouckým biskupstvím (od r. 1777 arcibiskupstvím), které patřilo v našich zemích k největším pozemkovým vlastníkům. Jeho vliv na rozvoj sklářství v českých zemích byl nepopíratelný, dosud však byl zpracován pouze okrajově a nedostatečně.

I zde můžeme vidět dosavadní malou znalost dějin sklářství na Moravě a ve Slezsku, kterou překonává teprve současné bádání. Právě na základě některých nepřesně interpretovaných dokladů o sklářství na hukvaldském panství byly vyslovovány nesprávné názory o malém významu moravského sklářství, špatné kvalitě jeho výrobků a celkovém zaostávání za sklářstvím českým.¹⁾ Není to pravda, sklářství na Moravě a ve Slezsku bylo rovnocenným partnerem sklářství českého a jestliže na rozdíl od něj nenabývalo větší proslulosti ve světě, byl to následkem odlišné organizace obchodu, zaměřené především na vlastní potřebu vrchností, jimž sklárny náležely. Hukvaldské panství nám v tomto směru podává dostatek dokladů, zároveň však potvrzuje, že zde bylo vyráběno sklo na velmi dobré úrovni, jež sehrálo svou významnou roli v historii olomouckého biskupství a celého beskydského regionu. Seznámení se s historií tamních sklářských hutí proto výrazně obohatí naše znalosti o sklářství v českých zemích a dopomůže ke společenské rehabilitaci sklářství moravského.

Sledujme proto výklad o dějinách sklářství na hukvaldském panství od nejstarších dob až do chvíle jeho zániku.

Nejstarší sklárna na panství Hukvaldy je doložena názvem osady, vzniklé na jejím místě - Sklenov. Pod názvem Villa Glosseri se uvádí v r. 1294. Analogicky jiným obdobným případům je možno usoudit, že sklárna předcházela vzniku osady a v době tohoto vzniku buď již zanikla nebo byla v závěrečné etapě své existence. Vzhledem k blízkosti centra panství hradu

Hukvaldy lze usuzovat, že sklárna byla založena současně se vznikem tohoto hradu asi kolem r. 1230 a někdy v 2. polovině 13. století - pravděpodobně ke konci vlády biskupa Bruna ze Schaumburgu - zanikla. Její existence je doložena rovněž archeologicky - při kopání na pozemku sklenovského starosty Jana Smolíka proti hradu Hukvaldy koncem 19. století byly nalezeny základy budov a nedaleko nich beztvárné kusy skloviny a vrstvy popela.²⁾

Ve 14. a 15. století na hukvaldském panství sklárny nebyly - máme z tohoto období zachování řadu listin, dokumentujících tamní majetkoprávní poměry, v nichž není žádná sklárna uváděna.³⁾ Pravděpodobně však vznikla sklárna v období vlády biskupa Stanislava Thurza (1497 - 1540), a to poblíže Kunčic pod Ondřejníkem. Není doložena žádnými písemnými ani jinými prameny a její existenci můžeme odvodit pouze z nepřímých zmínek. Thurzové byli podporovateli hornictví, s nímž sklářství úzce souviselo, Stanislavův bratr Jan Thurzo, biskup vratislavský, rozvíjel sklářství na Javornicku, lze tedy usuzovat, že obdobně činil také Stanislav Thurzo, který jinak potřeboval sklo pro své stavební podniky, především přestavbu starého hradu v Kroměříži na renesanční zámek. Podle žilinské knihy třicátků dovezl do tohoto města 25. března 1532 bohatý valašskomeziříčský obchodník Jiří Kořistka truhlici skla.⁴⁾ Je-li tato zpráva kladena J. Štovičkem do souvislosti s existencí sklárny na panství Hukvaldy, můžeme to s určitými výhradami přijmout.⁵⁾ Naproti tomu však údaj téhož autora, že r. 1540 bylo dodáváno sklo z hukvaldského panství na stavbu fuggerovského hradu Červený Kameň v Malých Karpatech, je zcela mylný a nedoložitelný.⁶⁾

Po smrti biskupa Stanislava Thurza sklárna zřejmě přestala pracovat. V korespondenci jeho nástupců, velmi dobře dochované, nejsou o ní žádné zmínky, naproti tomu je několik zpráv o dovozu skla biskupy pro svou potřebu z jiných oblastí, hlavně ze Slezska a východních Čech, což je jasným dokladem toho, že biskupové si nemohli opatřovat sklo ze svých statků. Tak 5. září 1566 přikazoval biskup Vilém Prusinovský z Víckova Budišovským, aby od osoblažského hejtmana převzali 200 kop skleněných koleček, které jim pošle, a odvezli je do Kroměříže nebo do biskupova domu v Olomouci.⁷⁾ Původ tohoto skla byl pravděpodobně ze Slezska. Obdobně biskup Jan Mezoun z Telče přikazoval před

*Biskup Stanislav Pavlovský,
biskup olomoucký,
zemřel 2. 6. 1598
Zemský soud markrabství
moravského 1593
v Paprockého Zrcadle,
Zpravodaj KGHO č. VII,
Ostrava 1986*

návštěvou císaře Rudolfa II. v Olomouci 26. června 1577, aby mírovský úředník zajistil pro tuto událost 12 kop sklenic velkých a malých.⁹⁾ Tyto sklenice byly zřejmě zakoupeny buď opět ve Slezsku nebo v hutích na panství Branná anebo ve východočeské oblasti Orlických hor (Rokytnice v Orlických horách).

Obrat nastal nástupem biskupa Stanislava Pavlovského v r. 1579. Tato významná osobnost mezi našimi církevními preláty není dosud podrobně prozkoumána ve všech historických souvislostech,⁹⁾ víme zatím něco více jen o jeho činnosti politické, v níž hájil práva olomouckého biskupství proti moravským stavům, a ryze církevní, kde patřil k propagátorům tridentinské protireformace. Pavlovský byl ovšem současně humanistou s obsáhlým vzděláním, jenž při svém horlivém prokatolickém zaměření musel přece jenom aspoň navenek dbát tradic náboženské tolerance, již byla Morava v 16. století proslulá, a opravdovou renesanční osobností v kladném i záporném slova smyslu. Byl tedy i milovníkem umění, a to - jak dokládá jeho korespondence - s velmi vytríbeným vkusem. Jako vrchnost byl posledním olomouckým biskupem, který si zachoval k poddaným na svých

rozlehlých statech aspoň zčásti starodávný patriarchální poměr. Především jeho umělecké zájmy ho přivedly záhy po nástupu svého úřadu k myšlence obnovit sklárnu na hukvaldském panství v Kunčicích pod Ondřejníkem.

První skutečné zprávy, jež můžeme vztahovat na tuto huť, jsou z 19. června 1580, kdy biskup Stanislav Pavlovský zaslal správnímu úředníkovi hukvaldského panství svému bratrovi Valentinovi Pavlovskému kousky pěkného skla, z něhož měly být v hutích blíže Hukvald rychle udělány dvě tabulky skla jako křišťál dle předepsaných rozměrů na relikvie a zaslány zpět do Kroměříže. Protože tyto tabulky nebyly udělány rychle, biskup je 29. června 1580 urgoval. Tabulky byly pak zhotoveny brzy a sloužily zřejmě pro relikviář v kroměřížském kostele sv. Mořice.¹⁰⁾

Tato obnova kunčické sklárny byla od počátku spjata s osobou příslušníka jednoho z nejvýznamnějších českých sklářských rodů Dominika Schürera. Schürerové pocházeli z Krušnohoří a během 16. století příslušníci několika větví rodu začali rozvíjet sklářství v severních, západních a východních Čechách. Získali přitom zkušenosti z českých hutí, Německa, Tyrolska a Benátek a stali se hledanými odborníky. Dominik Schürer (c. 1540 - c. 1620) pocházel z blíže neuvedené větve rodu a byl získán biskupem Pavlovským pro obnovu sklárny v Kunčicích pod Ondřejníkem. V jeho případě byly odborné znalosti ceněny nad náboženskou příslušnost - byl totiž luteránem. Dílo obnovy kunčické sklárny bylo dovršeno privilegiem biskupa Pavlovského z 28. dubna 1581. Biskup v něm oznamoval, že hutník Dominik Schürer koupil sklárnu v Kunčicích pod Ondřejníkem se vším, co k ní od starodávna patřilo, a prosil o udělení výsad. Huť může sloužit k pohodlí biskupů i poddaných. Dominik Schürer může svobodně užívat celého příslušenství sklárny, tj. 4 lánů polí, poddaných podsedků na hukvaldském panství, kteří byli přikoupeni ke sklárně, 5 lánů klučenin, jež mu vyměřil úředník hukvaldský, na ukázaní hajnými může odebírat dřevo na otop, stavby a pálení popela. Pro potřebu svou, své čeledi a dělníků si může zřídit sladovnu a pivovar, ale jinak nemá pivo veřejně čepovat. Také si může pořídit mlýn o jednom kole. Zato bude odvádět na sv. Jiří a sv. Václava po 5 zl. 12 gr., z pily, kterou přikoupil, na sv. Jana Křtitele 1 zl. 2 gr., dále 1 truhlu skla, 5 kop sklenic na pivo a víno a 1 kopy sklenic na benátský způsob. Privilegium nás tedy informuje o majetku sklárny, představujícím slušný hutní statek a zčásti i o jejím výrobním sortimentu.¹¹⁾

Jistě nás bude zajímat, kde tato sklárna stála. S největší pravděpodobností ji můžeme situovat

do lokality Staré Hutě na pravém břehu potoka Bystrá v údolí mezi Noříčí horou a Velkou Stoulovou v nynější místní části Šajtárky. Tato lokalita Staré Hutě je zakreslena na katastrální mapě Trojanovic asi z r. 1770.¹²⁾

Dominik Schürer jako znamenitý odborník výrobu ve sklárně nepochybně pozvedl, ale brzy zatoužil po změně působiště. Důvody přesně neznáme - snad asi přece jenom měl určité rozpory s katolickou vrchností, snad chtěl být blíže hutím, v nichž pracovali ostatní členové jeho rodu. Na počátku roku 1583 proto zatoužil po odchodu do skláren na severomoravském panství Štítý a dohodl se s tamním huťmistrem Andrysem (podle pozdějších dokladů šlo zřejmě o Andream Fischera) na vzájemné výměně pracovišť. Biskup Pavlovský psal 15. února 1583 majiteli Štítů Matyáši Žalkovskému z Žalkovic, že Andrys sklenář ze Štítů chce být huťmistrem v Kunčicích. Protože dosud není se svou manželkou propuštěn z jeho poddanství, má se tak urychleně stát. Pan Žalkovský podmiňoval propuštění Andryse propuštěním rychtáře z Těšínek na biskupském panství Kroměříž na své vlastní statky (zřejmě panství Dobromilice u Kojetína). Stanislav Pavlovský na to odpověděl 11. dubna 1583, že svého sklenáře (tj. Dominika Schürera) chce propustit, má tedy pan Žalkovský dopsat o toho rychtáře hejtmanu kroměřížskému.¹³⁾

Dominik Schürer brzy poté Kunčice opustil a usídlil se ve sklárně v Mlýnickém Dvoře na panství Štítý. Později v r. 1612 založil ještě sklárnu v Bílé Vodě na sousedním panství Ruda nad Moravou. Stal se v oboru sklářství na severní Moravě velmi proslulou osobností, k čemuž mj. napomohla i skutečnost, že byl spolu se svými bratřenci Valentinem z Krompachu u České Lípy a Kašparem ze Syříš, strýcem Pavlem z Mlýnů u České Kamenice a Valentinovým synem Martinem, sekretářem Viléma z Rožmberka, povýšen 1. července 1592 do šlechtického stavu s predikátem „z Waldheimu“. Tato nobilitace byla pod nepochybným vlivem Viléma z Rožmberka, jenž jako nejvyšší purkrabí český byl na dvoře císaře Rudolfa II. přední osobností, jelikož však biskup Pavlovský byl jeho důvěrným osobním přítelem a politickým spolupracovníkem, není vyloučeno ani jeho spolupůsobení při tomto aktu.¹⁴⁾

Osud Andryse sklenáře byl naproti tomu zcela jiný. Nebyl zřejmě tak zručným odborníkem jako Dominik Schürer, zvláště mu asi dělala potíže výroba benátských sklenic, kterou v prvních letech svého působení pravděpodobně vůbec neprovozoval. Víme aspoň, že pan Kašpar Pruskovský z Pruskova, majitel Hradce nad Moravicí, daroval biskupovi Pavlovskému během loveckého pobytu na Hukvaldech v první

polovině září 1584 benátské sklenice, zacož mu Pavlovský 3. října 1584 daroval „sklenice hukvaldské, jaké v jeho huti dělají, ač ne tak pěkné a vzácné“.¹⁵⁾ Stanislav Pavlovský ovšem chtěl, aby kunčická huť benátské sklenice i nadále produkovala. Jednu z darovaných sklenic proto poslal huťmistrově Andrysovi jako vzor. Andrys se snažil, ale co z toho vzešlo, dokazuje list biskupa Pavlovského svému bratřovi Valentinovi Pavlovskému z 10. září 1586, který jako svérázný a originální dokument zde ocitujeme doslovně:

„Sklenicím, kteréž jsi sem (do Kroměříže) odeslal, ne velmi povděční jsme, neb netoliko sklo pěkné není, ale ani pravej proporci a kšaltu jakby bejti měly, nemají, nýbrž jako pro sedláky a ty veliké osralce dělány jsou. Ježto předešle tam jedna sklenička zanechána byla, z kteréj mister se učiti měl a podle toho jiných dělati měl, ale již to tak zůstati musí. Než napotom toho huťře napomeň, ať více takových nekšaltovných nedělá.“¹⁶⁾

Že zde asi nepochybně šlo o nepodařenou výrobu benátského skla, dokazuje další biskupův list z 9. října 1586, v němž žádal úředníka mírovského, aby poslal do Kroměříže truhlu skla prohleditého na způsob benátský, není-li, ať je dá koupit nebo udělat, ale ať je sklo jasné, ne pískovité nebo mozolovité. Pavlovský tedy chtěl získat benátské okenní sklo jinde než v Kunčicích, kde nebylo dobré, podle místa objednávky buď u Dominika Schürera v Mlýnickém Dvoře nebo ve Stříbrnicích na vrbenském panství Branná anebo v Orlických horách.¹⁷⁾ Ovšem dělat na základě biskupova listu z 10. září 1586 (který nepochybně musel jeho editory a historiky šokovat) nepříznivé soudy o celém moravském sklářství, je rozhodně přehnané.

Ostatně Andrys sklenář zřejmě brzy svou práci zlepšil. Na počátku září 1587 byla z hukvaldského panství dodáváno větší množství sklenic na zámek ve Vyškově, kde se biskup Pavlovský chystal uvítat arcivévodu Maxmiliána, jenž byl částí polské šlechty zvolen za krále polského a vydal se na cestu do Polska, aby tam obhájl své nároky na trůn. Pro takový účel musely být udělané nepochybně dobré sklenice a biskup Pavlovský se jimi před svým vzácným hostem vhodně representoval, není vyloučeno, že některé z nich mu daroval.¹⁸⁾

Andreas Fischer zůstal v kunčické sklárně asi do r. 1594, kdy byl vystřídán Matyášem Kadenem, dosavadním huťmistrem v Rokytnici v Orlických horách. Kaden prodal tamní huť blíže neznámému huťmistrově, který pak odešel na statky Kryštofa Mauswicze, pravděpodobně do Kladska. Měl dát Kadenovi o vánocích 200 zl., ale nedal mu nic. Kaden v důsledku toho

nemohl zaplatit správě panství za koupenou kunčickou sklárnu a byl kvůli tomu uvržen do vězení na hrad Hukvaldy. Poslal supliku biskupovi Pavlovskému s prosbou o pomoc a Pavlovský přikázal 9. června 1595 jej propustit z vězení, aby si mohl hledět své práce a platit dluhy. Zároveň intervenoval u pana Mauswicze, aby přiměl huťmistra, dlužícího Kadenovi 200 zl., k zaplacení této částky. O konci záležitosti se prameny nezmiňují, ale podle všeho se Kadonovi podařilo nějak věc dát do pořádku a mohl v hutí dále pracovat.¹⁹⁾

Smrt biskupa Pavlovského 2. června 1598 znamenala pro olomoucké biskupství více než roční sedisvakanci, což se velmi nepříznivě promítlo v celé jeho správě i v osudech kunčické sklárny. Zde se přihlásili se svými nároky všichni, kteří si dělali nějaké aspirace na majetek sklárny. Byl to především syn Dominika Schürera z Waldheimu Jan Schürer, poddaný pana Jana ze Žerotína na Velkých Losinách (po odchodu z Kunčic pracoval zřejmě v tamní sklárně u Pustých Žibřidovic a po jejím zániku v 90. letech 16. století byl asi jedním z obyvatelů osady Sklená, vzniklé na jejím místě), jenž měl dostat po svém otci 100 zl. Někaké nároky však měl také Andreas Fischer (zde psán Andrys Fišer), který dal na tuto částku zápočet a přiměl vrchnostenského písaře Ondřeje, aby z ní uschoval 50 zl. na Hukvaldech. Jan Schürer jednal o záležitosti s hukvaldským správcem Kašparem Rayberem a ten si vyžádal stanovisko administrátorů biskupství. Ti rozhodli 18. července 1599, aby Jan Schürer a Andreas Fischer byli sročeni, 50 zl. z Hukvald mělo být vráceno a dalších 50 zl. získáno od kunčického huťmistra (tj. Kadena). Kdyby se Fischer nedostavil, měl Jan Schürer dostat rukojmí.²⁰⁾

Nástup nového biskupa kardinála Františka z Ditrichštejna v druhé polovině roku 1599 přinesl olomouckému biskupství konsolidaci, ovšem také výraznou změnu dosavadních poměrů. Jestliže Stanislav Pavlovský žil se svým biskupstvím a jeho problémy, kardinál Ditrichštejn jako muž vysoké politiky a velkého světa se cítil značně povznesen nad všední starosti této instituce a správy jejích panství. Vidíme to názorně také na osudech kunčické sklárny, o níž je z doby jeho vlády zachováno mnohem méně zpráv, než z doby biskupa Pavlovského. První z nich z roku 1602 jsou ovšem dokumenty zásadního významu. Ditrichštejn oznamoval hukvaldskému úředníku Písařovskému 21. ledna 1602, že kunčický huťář ho prosil, aby mohl huť pro nedostatek dřeva v jejím okolí přenést za řeku Čeladnou (tj. Čeladenku). Kardinál souhlasí, pokud to není na škodu biskupství, ale má se pro ten účel vybrat vhodné místo a o věci pak

podat zpráva. Pan Písařovský ovšem nebyl schopen reagovat tak, jak bylo třeba, takže Matyáš Kaden musel poslat kardinálu Ditrichštejnovi další prosbu o zajištění dodávek dřeva a přenesení sklárny na lepší místo. Ditrichštejn tlumočil 15. června 1602 jeho prosbu Písařovskému s kategorickým příkazem mu urychleně vyhovět, „abychom aspoň jednou takového zaměstnání od něho zbaveni byli“. Poté zřejmě již k přemístění sklárny došlo.²¹⁾

Sklárna se tedy octla na katastru obce Čeladná v hustých lesích na jih od hory Smrku. Její stanoviště můžeme upřesnit na základě mapy Zadních hor hukvaldských z r. 1815 do lesní trati Zalužanský grun (nyn. trať Břestový) asi tam, kde žlutě značená lesní cesta od Čeladenky k přehradě Šance dělá ostrou okliku směrem na sever.²²⁾ Zde měla sklárna zajištěny zásoby dřeva na několik desetiletí.

I přes tuto polohu v odlehle krajíně si sklárna zachovala vazbu na okolní osady a postupně přitom začala nabývat na významu okolnost, která výrazně ovlivnila osudy sklárny téměř až do doby jejího zániku - vazba na město Frenštát. Nepochybně přitom spolupůsobila skutečnost, že sklárna byla od počátku součástí frenštátské farnosti. V seznamu osob, dávajících plat k frenštátskému kostelu, z let 1587 - 1606 je na prvním místě uváděn Blažek Sklářův, dávající do souvislosti s kunčickou sklárnou.²³⁾

Další zprávu o hutí máme až z prvních let třicetileté války a výstižně ilustruje zesurovení mravů, které tato válka přinesla. U huťmistra Michala Švába pracovali sklářští tovaryši Balcar (Baltazar) Rudolf a jeho bratr Eliáš. Ten ukradl huťmistrovi dva koně, další dva koně pak někde jinde jeho bratr, dva z nich Eliáš prodal sedláku Kroupovi v Milenově u Hranic, jednoho darovali komusi v Morkovicích a čtvrtého prodali Brázdovi z Hrabůvky u Hranic. Pak někde u Hukvald přepadli vůz Jana Kubičky z Frenštátu, řízený jeho mladým synem, kterého zabili, sebrali koně a jednoho opět prodali Kroupovi v Milenově, druhého hospodskému ve Slavíči u Lipníku a třetího Pečínkovi v Újezdě. Eliáš byl poté chycen, v Lipníku nad Bečvou odsouzen k trestu smrti a 18. června 1623 popraven, osud jeho bratra Balcara není znám.²⁴⁾

Sklárna ovšem jinak v prvních letech třicetileté války příliš neutrpěla soudě dle toho, že r. 1627 odváděla vrchnosti celkový plat z pozemků ve výši 20 zl.²⁵⁾ V l. 1626 - 1627 ovšem bylo hukvaldské panství postiženo vpádem Dánů na severovýchodní Moravu a do Slezska, který nějakým způsobem přímo či nepřímo sklárnu zasáhl. Z následujících let víme o změnách v personálu sklárny. V jejich rámci přišel do hutí asi v r. 1633 Němec Jan Kandler, jenž se

stal malířem a zakoupil si poddanský domek v Kunčicích. Sklárna tedy přešla na zdobení skla malováním a brzy v tom nabyla proslulosti. Že ovšem svou zhoršenou situaci nedokázala tak rychle uvést do pořádku, dokazuje skutečnost, že v r. 1637 odváděla vrchnosti pozemkovou činži ve výši pouhých 12 zl. a měla prominout poplatky za les.²⁶⁾ Téhož roku 26. června psal hukvaldský hejtman administrátorovi olomouckého biskupství, že huťář Šváb (pravděpodobně stále ještě Michal Šváb) byl na jarmarku v Olomouci a adresát měl sdělit, zda u něho byl a jednal s ním o dodávce skla pro hlavní kostel olomoucký (katedrálu sv. Václava), aby pisatel věděl, jak jej k tomu lépe přidržet. Hejtman v další zprávě administrátorovi z 8. srpna 1637 oznamoval novou úpravu povinností huťáře Švába. Měl platit z pozemků a za roboty 17 zl. mor. 10 gr. bílých, z huti dával předtím 20 zl. mor. a za kus lesa na vykácení dřeva předchozímu hejtmanovi Janu Kryštofu Orlíkovi z Laziska 8 zl. Regent Martin Půhončí z Předmostí mu huť zakázal a on dobrovolně převzal další plat 12 zl. mor. Nemá se mu dovolit kácení buků a pálení popela, což je na škodu vrchnosti. Sklenic a skla prostého dává do důchodu dle poznamenání.²⁷⁾

To již byl kardinál Ditrichštejn mrtev - zemřel 19. září 1636 - a olomoucké biskupství bylo od r. 1637 obsazeno arcivévodou Leopoldem Vilémem, který postupně získal ještě hodnosti biskupa pasovského, štrasburského, halberstadtského a vatislavského, velmistra řádu německých rytířů, vrchního velitele císařské armády a španělského místodržitele v nyn. Belgii. Jako vojevůdce příliš neuspěl - proslul neúspěšnými bitvami u Lipska r. 1642 a Lensu r. 1648, kvůli té druhé se dokonce octl na stránkách Dumasova románu „Tři mušketýři po dvaceti letech“. Olomoucké biskupství, jehož sídlo bylo navíc v l. 1642 - 1650 obsazeno Švédy, jej příliš nevidělo, i nadále jeho správu za něj vykonávali administrátoři. Leopold Vilém proslul především jako milovník umění a jako takový by se jistě měl zajímat i o sklo. V období třicetileté války však k tomu neměl mnoho příležitostí a pak od r. 1655, kdy se stal biskupem vatislavským, zřejmě kryla jeho potřebu skla sklárna v Mnichově u Vrba, které věnoval značnou pozornost.²⁸⁾ Proto o sklárně v Kunčicích v období jeho vlády mnoho nevíme. Zbídačení lidí v důsledku třicetileté války ostatně vedlo všeobecně k menšímu zájmu o sklo, a to i mezi příslušníky vyšších společenských vrstev. Dokládá to názorně inventář pozůstalosti hukvaldského purkrabího a držitele svobodného fojstství v Metylovicích Vavřince Mauera, sepsaný 2. března 1652, v němž se ze skleněných

předmětů objevují pouze dvě lucerny na hradě Hukvaldy, oceněné na 9 kr., nepochybně výrobky kunčické sklárny.²⁹⁾ Biskupství mělo jedině stálou potřebu okenního skla. Dle popisu panství Hukvaldy z r. 1651 byla pravidelná potřeba průsvitných okenních koleček 2496 kusů, 12. dubna 1656 kvitoval administrátor biskupství Eliáš František Castelle hukvaldského hejtmana ze zaslaných 2500 kusů skleněných koleček.³⁰⁾

Ke konci třicetileté války došlo v personálu sklárny ke značným změnám. Huťmistrem se stal Mates Michna, příslušník významného a bohatého měšťanského rodu z Frenštátu, z něhož vzešlo v 17. a 18. století mnoho tamních purkmistrů. Skláři přišli jednak z okolních hutí, jednak se jimi stali i někteří obyvatelé Kunčic.

Sklárna v odborném spisu Georga Agricoly De re metallica Libri XII vydaném v roce 1556.

Názorně ukazuje jak technické vybavení sklárny, tak pracovní a sociální mikroklíma sklářských osad (vpředu dole žena sklářského dělníka s dítětem v náručí). Vzduch vpravo muž odnáší v krosně na zádech hotové sklářské zboží na trh.

Téměř všichni měli v Kunčicích statky nebo domky s pozemky. V r. 1656 je uváděn jako hutník Mates Michna, který jako Mates Huřař byl zároveň držitelem zahradnické usedlosti. Obdobnou usedlost drželi také Balcer Huřař, zřejmě předchozí hutník, Ondřej a Balcer Šrubářové, malým domkářem byl Jan Poláček, držitel selských statků Jiří a Ondřej Lichotové. Jméno Šrubář označovalo nepochybně výrobce šroubovitých sklenic a tato rodina se časem v Kunčicích velmi rozrostla, jednotliví členové rodu měli různé přezdívky, často i žertovné, např. Faraon, Putifar, Hadrlák, Srkala, Kuli-ferda, apod. Poddanými hutníka byli Jan Šrubář, Eliáš Havel, Jan Mahler (Jan Kandler) a hutníkařův syn Pavel.³¹⁾

Hutníkař Matesi Michnovi se podařilo výrobu skla v huti značně zdokonalit a její výrobky začaly být odebírány v širším okolí. Kromě samotného hukvaldského panství můžeme předpokládat jako distribuční okruh sklárny Těšínsko a kysuckou oblast Slovenska. Dobrou kvalitu speciálně okenního skla naznačuje list administrátora E. F. Castelleho hejtmanovi hukvaldského panství z 24. září 1658, v němž oznamuje potřebu dvou truhel průsvitných skleněných koleček a 500 kusů horších koleček (zřejmě z lesního skla). Z r. 1663 je zaznamenán údaj, že sklárna dávala ročně čistý výnos 80 zl. - výnos celého hukvaldského panství byl přitom 14 958 zl. 55 kr. 2 1/2 den.³²⁾

Nástup olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna - Kastelkornu (1624 - 1695) v r. 1664 znamenal pro kunčickou sklárnu výrazný obrát k lepšímu. Nový biskup byl velký stavebník zámků, pevností (na přestavbu hradu Mírova v l. 1665 - 1688 sám kreslil plány), residencí, kostelů, klášterů, atd., vedl nákladný život barokního kavalíra a k tomu potřeboval mnoho skla. Huť v Kunčicích začala tedy zvýšenou měrou dodávat různé druhy skla pro jeho potřebu, která ovšem byla tak velká, že biskup musel objednávat sklo i v dalších hutích. Používal zde zejména služeb sklárny v Malé Moravě na panství Branná, kde byl hutníkem Martin Peterhansel, zakladatel sklářské dynastie, proslulý v 18. století zejména v Orlických horách. Již 30. července a 22. prosince 1664 objednal Karel z Lichtenštejna - Kastelkornu v Malé Moravě 42 kop průhledného skla za 40 dukátů. Byly určeny pro přestavbu zámku v Kroměříži, zničeného Švédy v r. 1643 a měly být dodány přes Bludov, náležející hraběti Maxmiliánovi z Lichtenštejna - Kastelkornu.³³⁾

Pokud jde o kunčickou sklárnu, víme, že hutník Mates Michna na jaře 1665 prosil biskupské úředníky o zapůjčení 1 maldru ovsu, pravděpodobně v důsledku neúrody. V odpovědi

z 24. března 1665 (byl titulován jako „slovutný pan Michna“) mu bylo sděleno, že oves mu půjčí kelčský úředník Tomáš Sartorius, ale on jej pak musí zaplatit. 5. července 1665 se tázali úředníci hukvaldského hejtmana, kdy poddaní dovezou sklo do okenních vyhlídek a sklenice.³⁴⁾

Pro přestavbu zámku v Chrlicích, kde byly budovány nákladné knížecí (tj. biskupské) pokoje, byly objednány přes mírovského správce v Malé Moravě velké okenní terče. Ty se ovšem cestou přes Bludov víc než z poloviny rozbily a tak 18. července 1665 bylo objednáno 8 kop stejných, které měly být hutníkovi dle možnosti zaplacený pivem nebo potravinami. Zhotovené terče vážily 3 centy (něco přes 168 kg) a aby se předešlo jejich zničení při přepravě, byly dány do 3 beden, vystlaných slámou, které pak odvezli dva mezkové přes Olomouc a Vyškov do Chrlic. Biskupovi byla o výsledku podána zpráva do Vídně.³⁵⁾

22. července 1665 byl hukvaldský hejtman žádán, aby pro biskupskou tabuli dal udělat v kunčické huti ze silného skla láhve na víno - 36 mázových (1,4 l), 36 dvoumázových (2,8 l), 12 čtyřmázových (5,6 l) a 12 pětmázových (7 l). Regent biskupských statků Jan Mikuláš Reiter z Hornsbergu žádal 26. listopadu 1666 regenta na Pernštejně (ten tehdy rovněž náležel rodu Lichtenštejnů - Kastelkornů), aby v hutích na panství Nové Město na Moravě objednal dvě láhve ze silného skla se šroubovitými uzávěry. Jak je vidět, u biskupské tabule se dobře stolovalo a zejména pilo!³⁶⁾

Pro kunčickou sklárnu byl rok 1666 rokem intenzivní činnosti. 25. ledna 1666 žádal regent Reiter hukvaldského hejtmana, aby v huti objednal formy na poněkud větší sklenice a z nich pak dal udělat sklenice z velmi čistého skla. 12. března 1666 objednával 5000 obyčejných skleněných koleček pro kroměřížského stavebního písaře - zřejmě na stavbu zámku. Nebyly hotovy ještě 12. dubna 1666 a hejtman to měl vysvětlit. 19. srpna 1666 objednával regent na stavbu hostince v Tučapech u Vyškova dvě truhly průhledných koleček do horních panských pokojů a dvě truhly špatných koleček do dolních pokojů. O den později přijímal zprávu hejtmana o zaslání 5200 průhledných koleček, opět pro kroměřížského stavebního písaře, 145 vinných a 50 pivních sklenic, z nichž se ovšem některé rozbily, protože byly zabaleny mezi kolečka - to bylo kvalifikováno jako nedbalost purkrabího. 12. listopadu 1666 objednával regent Reiter 3 tucty skel, tmelených do rámu a sloužících pravděpodobně jako stínítka ve skleníku (v orig. Kittenschätterle) a dva tucty prostých sklenic o obsahu 1 - 5 mázů podle nakreslených vzorů.³⁷⁾

Korespondence však zaznamenává i určité těžkosti, mající svůj původ pravděpodobně v tom, že v okolí stanoviště sklárny byly postupně vyčerpány zásoby dřeva, přičemž intenzivní práce v hutí dopad této okolnosti zvyšovala. 27. července 1666 sděloval regent Reiter hukvaldskému hejtmanovi, že hutmistr kácí zdravé stromy, ač má povoleno jen kácení soušek a polomů. Má se sdělit, kdo mu to povolil, kolik pokácel, na čí radu a jak se mu to prodává. Regent současně urgoval dlužné vinné a pivní sklenice včetně těch, které měl u sebe purkrabí a 4. srpna 1666 přikazoval, aby spolu s těmito sklenicemi se poslal seznam dřeva, spotřebovaného hutmistrem. 29. října 1666 měl hejtman za účelem nové úpravy hutmistrových povinností hlásit, kolik platí kontribuce a zda mu na to něco dává obec.³⁸⁾

Také v r. 1667 zůstávala činnost ve sklárně velmi čilá. 4. února 1667 posílal regent Reiter hukvaldskému hejtmanovi dva vzorky skla, které potřeboval kroměřížský biskupský zahradník. Šlo o čtyřhranné sklo - 4 kusy velké, 16 menších. Mělo být zasláno co nejdříve spolu s dvěma truhlami koleček, objednanými už dříve. 28. února 1667 žádal Reiter 3000 větších průhledných koleček, 3 truhly středních koleček a 3 truhly obyčejných koleček. 17. srpna 1667 žádal hejtmana a purkrabího, aby v hutí po opravě pece byla co nejdříve zahájena činnost a biskupovi byl zaslán přehled produkce sklárny. 3. září 1667 vyzýval hejtmana, aby poslal do Kroměříže všechno sklo, které bylo v hutí, hutmistr ať navíc udělá několik truhel průhledných a obyčejných koleček. Potřebují se nejen na stavbě zámku v Kroměříži, ale také ve Vyškově, v Chrlcích, v Tuřanech (na stavbě tamní jezuitské residence), aj. Nyní přinesl posel sklo, které vydrží velmi dlouho. Pokud hutmistr ještě nezbudoval pec a jsou nějaká kolečka v zásobě na Hukvaldech, ať se pošlou, hutmistr pak dodá místo nich jiné. 5. ledna 1668 urgoval na žádost biskupa zaslání 20 000 obyčejných průhledných koleček do Vídně. Stavební činnost biskupa Karla z Lichtenštejna - Kastelkornu zřejmě tehdy dosahovala svého vrcholu.³⁹⁾

Problémy v činnosti sklárny však narůstaly a během roku 1668 dospěly do situace, která vyžadovala rázného řešení. Spojilo se přitom navzájem několik okolností - stále větší nedostatek dřeva pro sklárnu, spory mezi hutmistrem Matesem Michnou a jeho synem Michalem, o nichž nevíme nic bližšího, a hraniční spory mezi panstvími Hukvaldy a Frýdek, táhnoucí se již od konce 16. století. Šlo při nich zejména o území mezi soutokem Bílé a Černé Ostravice a slovenskými hranicemi, přes něž vedla významná obchodní a vojenská stezka z Frýdku

přes Ostravici, Klokočov, Turzovku a Čadcu do Žiliny. Toto území původně kolonisovalo panství Frýdek, ale v průběhu třicetileté války bylo opuštěno a po r. 1650 zahájili obyvatelé z hukvaldských osad Čeladné, Kunčic, Ostravice, Frýdlantu, Pstruží, Palkovic a Lhotky jeho intenzivní pasekářskou kolonizaci. Panství Frýdek protestovalo, ale koncem 60. let 17. století bylo již zřejmé, že sporné území připadne k panství Hukvaldy.⁴⁰⁾

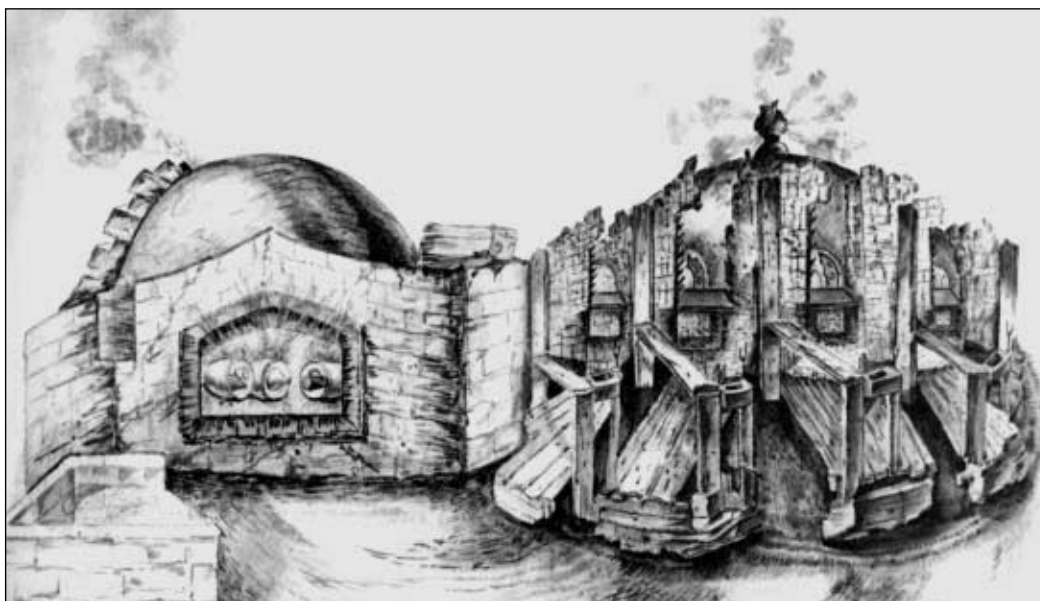
V rámci těchto tendencí přistoupil v druhé polovině roku 1668 hukvaldský hejtman Velecký k řešení záležitosti sklárny. Jeho úmyslem bylo přimět hutmistra Michnu k opuštění dosavadního stanoviště sklárny mezi Čeladnou a Ostravicí a zbudování nové sklárny ve sporném území pod horou Šorštýnem, která by vzhledem ke své poloze na zmíněné obchodní stezce z Frýdku do Žiliny měla lepší možnosti odbytu. Již 5. října 1668 žádal regent Reiter hejtmana, aby hlásil, kolik dostane hutmistr na tuto novou huť stavebního materiálu. Huť měla být zbudována co nejdříve. Hutmistr Mates Michna se ovšem pravděpodobně odchodu na nové stanoviště bránil a tak hejtman Velecký dosáhl jednáním mezi ním a jeho synem Michalem koncem prosince 1668 řešení jejich vzájemných rozporů tím, že se oba rozejdou, přičemž pod Šorštýn půjde Michal Michna. Regent Reiter podle rozhodnutí biskupa schválil 3. ledna 1669 zbudování této sklárny s tím, že kdyby se tam chtěli zároveň usadit i někteří další lidé, měli dostat svobody (od daní a robot) na 6 let a tak se mělo pomoci i chudým. Pokud by chtěl starý hutmistr zřídit huť na vhodnějším místě, brzy tam budou rovněž jiní lidé.⁴¹⁾

Vidíme tedy, že přemístění sklárny bylo od počátku chápáno jako kolonizační podnik, vedoucí ke zřízení nové osady, jež by s definitivní platností potvrdila nároky hukvaldského panství na sporné území. Sklárna byla zřejmě vybudována během roku 1669 v údolí potoka Chladné vody pod Šorštýnem a hned se kolem ní začali usazovat osadníci. Zárodek osady existoval pravděpodobně již kolem 23. října 1669, kdy byly spory mezi panstvím Hukvaldy a Frýdek ukončeny vytýčením hranic sporného území. Nová osada dostala na počest biskupa Karla z Lichtenštejna - Kastelkornu jméno Karlovice.⁴²⁾

Pokud jde o hutmistra Matese Michnu, ten odešel na sever od dosavadního stanoviště sklárny blíže pod horu Smrk - pravděpodobně do polesí Studenčany - a zbudoval si tam svou vlastní sklárnu. Máme o ní zprávu z 19. září 1671, kdy hukvaldský hejtman píše biskupovým úředníkům, že nová huť pod Smrkem je zbudována na místě, kde Valaši pasou svůj dobytek.

Česká sklářská dvoukomorová pec v technickém výkresu z roku 1770. Ukazuje typ roštové pece, jež se postupně vyvinula od středověku: vpravo tavicí pec s dřevěnými pracovními pulty, vlevo chladicí pec (s předešlou je propojena topeništěm) s vyrovnanými hliněnými nádobami, v nichž se chladí duté sklo.

SÚA Praha, sbírka map a plánů.

Mates Michna ovšem asi po několika letech zemřel a sklárna na svém odlehlém stanovišti neměla dlouhého trvání.⁴³⁾

Většina dosavadního osazenstva sklárny zůstala podle všeho s dosavadním hutníkem Matesem Michnou a tak Michal Michna musel v Karlovicích shánět nové osazenstvo. Pomohla mu přitom okolnost, že mezi lety 1667 - 1669 byla zřízena na žerotínském panství Valašské Meziříčí - Rožnov pod Radhoštěm druhá sklárna (dosavadní byla v Hutisku a druhá někde v Prostřední Bečvě), která přilákala mnoho odborníků z jiných skláren i z ciziny a v rámci vandrování sklářů jich mohlo být využito i v Karlovicích. Ze seznamu osazenstva nové sklárny u Rožnova můžeme usoudit, že Mahler byl zřejmě Jan Kandler, syn starého kunčického malíře Jana Kandlera, který na krátkou dobu šel působit do této hutě a Mayer byl Kryštof Mayer z Polska, jenž kolem r. 1670 přešel k Michalu Michnovi do Karlovic. Spolu s ním se tam objevili další cizinec Jan Holubínek (podle jména asi také Polák) a Balcar Vencl, pozdější rychtář (fojt) z Lichnova.⁴⁴⁾

Sklárna v Karlovicích skutečně těžila ze své polohy a Michal Michna pokračoval v tradici dobré kvality výrobků, kterou příchodem cizích odborníků ještě zdokonalil. 2. července 1669 oznamoval hejtman Velecký biskupskému expeditorovi Karlu Ignáci Reinerovi přijetí jeho listu z 18. června 1669 spolu se vzorem skleněného šálku (misky), podle něhož měl hutník pro biskupa vyrobit dva tucty těchto šálků z dobrého čistého skla, ale poněkud nižších.⁴⁵⁾ Z r. 1671 je zpráva, že se dělala i barevná skla, při nedostatku skla přitom olomoucké biskupství odebíralo výrobky z hutí na panství Valašské Meziříčí - Rožnov.⁴⁶⁾ Podle děkanské matriky moravskoostrovského děkanátu, do něhož náležela

i frenštátská farnost, byl hutník v r. 1672 povinen odvádět frenštátskému kostelu ročně 200 koleček z čistého skla.⁴⁷⁾ Asi v téže době byl pro filiální kostel frenštátské farnosti v Kunčicích zhotoven plastický obraz z průsvitného zelenavého skla, představující ukřižovaného Krista, P. Marii a sv. Jana Evangelistu, který se tam dochoval až do konce 19. století.⁴⁸⁾

29. července 1673 sděloval hukvaldský úřad regentovi biskupských statků Kašparu Scherzovi, že panství Frýdek žádalo o propuštění Jana Kandlera pro potřeby své nově postavené sklárny (pravděpodobně v Raškovicích). Kandler byl již starý, měl dva syny rovněž znalé malířství, kteří mohli otce v hutě zastoupit. Proto měl být otec zapůjčen do sklárny na frýdeckém panství pouze dočasně. Kandler takto svou činností položil na Frýdecku základ k později široce rozvinuté malbě na skle, k níž dávalo inspiraci zejména velmi známé poutní místo ve Frýdku.⁴⁹⁾

Podle popisu panství Hukvaldy z r. 1676 měl starý hutník Mates Michna v Kunčicích už jen zahradnickou usedlost, hutní statek byl vlastnictvím karlovického hutníka Michala Michny. Statek Ondřeje Lichoty převzal Ondřej Lichota ml. Hutníkovými podanými byly tytéž osoby jako v r. 1656, s výjimkou Eliáše Havla, na jehož místě byl Vojtek Polák. K hutnímu statku náležely rovněž mlýn s jedním kolem a 52 měřic polí třetí třídy. Michal Michna se brzy stal v Kunčicích rychtářem (fojtem).⁵⁰⁾

Základ jeho společenského vzestupu byl ovšem v hutě v nové osadě Karlovicích, která se během 70. let 17. století rychle rozrostla - r. 1672 měla již 36 usedlostí a podle seznamu z r. 1679 v ní žilo 45 osedlých, z velké části obyvatelů hukvaldského panství, ale také někteří Slováci. Mezi těmito zaujme jedno jméno -

v seznamu psané jako Repus, ve skutečnosti šlo o Šimona Kepuse, který si postavil chalupu téměř u samé sklárny a byl tedy jejím blízkým sousedem. Není vyloučeno, že měl s hutním mistrem Michalem Michnou nějaké spory, k jejichž „vyřízení“ brzy našel dobrou příležitost.⁵¹⁾

V 70. letech 17. století se značně zhoršila situace jak na hukvaldském panství, tak

v celé habsburské monarchii. Společným jmenovatelem byl v obou případech vzrůstající útlak sociální i politický. Biskup Karel z Lichtenštejna - Kastelkornu byl vůči poddaným přísným pánem a jeho úředníci byli ještě tvrdší. Od 70. let 17. století se proto na hukvaldském panství množily projevy odporu obyvatelstva, mj. i zbíhání poddaných. Z Kopřivnice takto zběhl r. 1675 do Uher Jiří Sklář, podle jména zřejmě také někdo, kdo byl ve spojení s kunčickou sklárnou.⁵²⁾ To, že zběhl právě do Uher, nebylo náhodou.

V této zemi se od 60. let 17. století projevovaly centralizační snahy vídeňské vlády, směřující k okleštění práv uherských stavů. Část uherské šlechty se tomu postavila na odpor a i když bylo její spiknutí na počátku 70. let vojensky rozdraceno, odbojníci, zvaní malkotenti nebo kuruci, hledali pomoc od Turecka a Francie. S jejich podporou a od r. 1674 také s podporou polského krále Jana III. Sobieského se jim podařilo připravit se v druhé polovině 70. let na nové velké ozbrojené vystoupení proti Habsburkům. Do čela hnutí se dostal mladý hrabě Emerich Thököly, kuruci byli podporováni také pronásledovanými nekatolíky a řadou poddaných, nespokojených se vzrůstajícím útlakem ze strany panstva a drancováním země císařskou armádou. R. 1678 zahájil Thököly vojenské operace, při nichž se zmocnil velké části Slovenska a plánoval i ozbrojené vpády na Moravu a do Slezska, kde mohl počítat rovněž s některými svými příznivci.

Jedním z jeho nejaktivnějších vůdců byl Jan Šuhajda, původem pastýř z Bánova u Uherského Brodu, který si na počátku r. 1680 vybudoval operační základnu v prostoru Žiliny, Rajce a Púchova. Šimon Kepus asi na přelomu let 1679 - 1680 rovněž zběhl do Uher, přidal se k Šuhajdovi a oba společně vytvořili ve zmíněném prostoru několikasetčlennou bojovou skupinu kuruců, již se podařilo ovládnout dokonce i hrad Vršatec. Podnikali menší nájezdy do Těšínska, vrchol jejich aktivity byl v červnu 1680, kdy Thököly chtěl provést větší přepady Moravy a Slezska a Šuhajdův sbor mu v tomto směru posloužil jako nástroj prvního úderu.

Šuhajda a Kepus nejprve uskutečnili 16. června 1680 nájezd na panství Hukvaldy. Šimon Kepus přitom posloužil jako průvodce, znalý

krajiny a podle pozdějšího vyjádření hukvaldského úředníka Halamy i jako hlavní podněcovatel tohoto vpádu. Útok byl celkem nečekaný už proto, že byla neděle, den sv. Trojice. 400 kuruců postupovalo od Žiliny, Čadce a Turzovky, hranice Moravy překročili ráno v den nájezdu u Karlovic a tato osada byla prvním cílem jejich útoku. Obyvatelé Karlovic je přijali dosti srdečně a tak asi jediným poškozeným místem zde byla sklárna, kterou kuruci zčásti vyplenili. Potom táhli přes Ostravici k Frýdlantu a tam vydrancovali hamry a papírnu. Pomáhali jim přitom bývalý uhlíř Jiří Klučka z Kunčic a pacholek Václav Chaseček z Čeladné. Kuruci při vpádu zajali hamerního písaře a některé další členy personálu a pomocného hamerního písaře zabili. Poté se obrátili přes Čeladnou na Kunčice, kde řádili s obzvláštní zuřivostí. Větší část této vesnice i s kostelem sv. Maří Magdaleny vyplenili a podařilo se jim zde zastihnout hutní mistra a fojta Michala Michnu, jehož zabili (zřejmě jim na něm obzvlášť záleželo). V šest hodin večer se kuruci objevili před Frenštátem. Žádali výpalné, ale protože většina lidí z města ze strachu před nimi utekla, neměl jim je kdo dát, proto tedy město vyplenili a zapálili. Většina domů s kostelem sv. Martina shořela. Radní a třicátník Jiří Michna byl kuruci zajat a musel s nimi absolvovat jejich ústup přes Radhošť na Rajec a Žilinu. Měl dát 1000 zl. výkupného, když je nemohl dát, dostal 300 ran na paty a po 14 dnech, když zaplatil 300 zl., byl propuštěn. O zajatého hamerního písaře, odvečeného do Žiliny, žádal úředník Halama před 25. červnem 1680 žilinskou městskou radu a samotného Šuhajdu. Pravděpodobně byl rovněž propuštěn za výkupné.⁵³⁾

Tři dny po tomto nájezdu 19. června 1680 vpadli Šuhajda a Kepus do Valašských Klobouk. Toto městečko vydrancovali a zčásti vypálili, pobili 32 obyvatelů a faráře odvěkli do Uher. Byl propuštěn až na zákrok samotného Thökölyho.⁵⁴⁾

Tyto vpády kuruců vzbudily svou překvapivostí a ničivostí značnou paniku. Šuhajda a Kepus se na přelomu června - července 1680 chystali na další podobný vpád, který však byl v téže době zmařen jejich porážkou císařskými husary u Rajce.⁵⁵⁾ Ale i tak byli císařští přinuceni pomýšlet na protiopatření vůči dalším vpádům kuruců. V jejich rámci navrhl velitel císařské posádky v jablunkovských šancích generál Thim 11. srpna 1680 slezské komoře zrušení všech nově vzniklých osad na slovenské straně Beskyd a také zrušení Karlovic včetně tamní sklárny. Komora byla ovšem rozhodnuta akceptovat pouze zrušení Karlovic a císař Leopold I. proto na základě jejího dobrozdání vydal v tomto

smyslu 6. listopadu 1680 příkaz biskupovi Karlovi z Lichtenštejna - Kastelkornu. Biskup proti tomu 29. prosince 1680 protestoval, ale marně. Vrchní zemský královský úřad slezský znovu žádal 22. května 1681 českou dvorskou kancelář, aby přiměla biskupa ke zničení Karlovic. Karel z Lichtenštejna - Kastelkornu poté uposlechnout musel a zničení Karlovic včetně sklárny bylo provedeno do 10. října 1681.⁵⁶⁾

Jako epilóg těchto událostí zaznamenávají písemnosti hukvaldské vrchnostenské správy prosbu vdovy po Michalu Michnovi Juliány, přednesenou 7. prosince 1681 a znovu 13. února 1682, aby z dlužných dávek vrchnosti byla odepsána částka 43 zl. 36 kr. za pálenku, odebranou jistým vrchnostenským Židem. Vdova upozorňovala, že po smrti svého muže, zabitého rebely, žije se svými dvěma dětmi ve velké chudobě. Jak byly tyto prosby vyřízeny, písemnosti neříkají, pravděpodobně byly zamítnuty.⁵⁷⁾

Huť v Karlovicích byla tedy zrušena a huť pod Smrkem v té době pravděpodobně již také neexistovala, vznikla tedy otázka, jak dále pokračovat ve sklářské výrobě. S největší pravděpodobností byla vyřešena tak, že byl obnoven provoz ve staré huti mezi Čeladenkou a Ostravicí, v jejímž okolí mezitím již zase dorostl mladý les. Tento provoz ovšem nebyl příliš velký, složil zřejmě jen pro nejbližší okolí a nejn nutnější potřeby biskupa. Lze tak usuzovat z okolností, že biskup Karel z Lichtenštejna - Kastelkornu realizoval dodávky okenních tabulek pro své stavební podniky v l. 1692 - 1693 ve sklárně v Pusté Rybné u Poličky - v r. 1692 18 000 a 8000 kusů, v lednu 1693 6000 kusů.⁵⁸⁾ Většímu rozvoji sklárny v Kunčicích bránily i následky válek s Turky, vzniklých jako pokračování Thökölyho povstání, které trvaly až do r. 1699.

Každopádně ale můžeme usuzovat, že z kunčické sklárny pocházelo sklo na stavební úpravy farního kostela sv. Václava v Moravské Ostravě, zejména na přístavbu kaple P. Marie Karmelské v l. 1689 - 1695.⁵⁹⁾ Také ostatní kostely a kaple, budované na hukvaldském panství, byly zásobeny sklem z této hutě. A jistě je brali i tamní měšťané na stavby svých radnic, měštských zařízení a honosných měšťanských domů.

Nevíme, kdo huť po r. 1680 provozoval, ale od počátku 18. století můžeme usuzovat, že přešla do majetku další bohaté a významné frenštátské měšťanské rodiny Konvičků, z níž vzešla během 18. století rovněž řada purkmistrů.⁶⁰⁾ Poloha sklárny v prostoru mezi Čeladenkou a Ostravicí je zachycena na Müllerově mapě Moravy z r. 1716.

Konvičkům se podařilo sklárnu opět pozvednout a nabyt přitom postupně značného bohat-

ství. 1. polovina 18. století byla dobou velkého rozkvětu sklářství v českých zemích a kunčická huť nepochybně těžila z tohoto boomu. Stala se obecně známou na Moravě i ve Slezsku. Majitel sklárny v Mnichově u Vrbna zlatohorský měšťan Antonín Bergmann doporučoval na počátku r. 1738 zemské vládě nisské, aby podle vzoru hutě hukvaldské (tj. kunčické) a hutí knížat Lichtenštejnů byla jeho sklárna přeložena doprostřed lesů, aby se tak ušetřily výdaje za dovoz dřeva.⁶¹⁾

První známý kunčický hutník z rodu Konvičků Karel Konvička koupil 10. ledna 1730 od svého tchána Floriána Michny na frenštátském náměstí dům čp. 10 s výčepním právem a poli za 650 zl. rýn. Výkonem výčepu zde nabyt dalšího bohatství a mohl rozšířit svůj majetek v Kunčicích. Po jeho smrti dědil sklárnu, kunčický hutník statek a frenštátský dům jeho syn Karel Konvička. Podle zápisu ve frenštátské gruntovní knize z 29. března 1746 nabyt domu i se včelínem v hodnotě 720 zl. rýn., jeho matka měla doživotně dostávat z pivní várky 6 zl. rýn. a z pozůstalosti jí připadlo 59 zl. rýn. 56 kr. Stejnou částku obdržely Karlovy sestry Kateřina, manželka Jana Mužíka, Mariana, manželka kunčického fojta Jana Hlaváče, Barbora a Magdalena, zatímco jeho bratr Josef dostal 22 zl. rýn. 54 kr.⁶²⁾

Podle příznávací fassé hukvaldského panství k tereziánskému katastru z r. 1749 měl Karel Konvička v Kunčicích svobodný hutník statek, k němuž náleželo 35 jiter 842 sáhů polí, 11 jiter 840 sáhů luk a 52 jiter 1044 sáhů lesů, vynášelo mu to 146 zl. 59 1/2 kr. a platil kontribuci ve výši 19 zl. 53 1/2 kr. K hutnímu statku náleželo 6 poddaných, hutník mohl používat jejich robot k výkonu pomocných prací ve sklárně. I nadále byl v provozu mlýn, z něhož měl hutník poměrně značný užitek.⁶³⁾

Pokud jde o samotnou sklárnu, nemáme mnoho zpráv o jejím provozu, i když můžeme usuzovat, že byl stále na dobré úrovni. Od konce 30. let 18. století však panství Hukvaldy trpělo zpusošením lesů v důsledku špatného hospodaření a vrchnost musela dělat opatření ke zlepšení stavu. Část lesů na jihovýchod od Frenštátu, značně zdevastovaná předchozím využíváním pro potřeby hamrů a sklárny, byla kolem r. 1748 dána k dispozici zájemcům o osídlení. Ti darované pozemky vyklučili, vzdělali a osadili. Olomoucký biskup kardinál Troyer toto prohlásil v privilegii z 30. srpna 1754, jímž potvrdil vznik nové osady, nazvané podle něho Trojanovice.⁶⁴⁾

Od 50. let 18. století doplňují naše vědomosti o sklárně zprávy z matrik. 17. srpna 1753 byl křtěn ve Frenštátě syn Karla Konvičky a jeho manželky Kateřiny Jan Bartoloměj. 6. dubna 1762 byli sklář František Salus a Karel

Konvička svědky na svatbě Františka Konvičky a vdovy Mariany Kotianové. Karel a Kateřina Konvičkovi vystupují 24. června 1764 jako kmoťři při křtu Anny Holcové, Karel samotný 12. července 1771 při křtu Jakuba Holce. Sklář Tomáš Polášek a jeho žena Mariana, rovněž obyvatelé Frenštátu (měli tam dům č. 114), byli 9. ledna 1769 kmotry při křtu Anny Marie, dcery tkalce Františka Lichnovského z Trojanovic a 18. prosince 1770 při křtu syna téhož tkalce Františka. Manželé Poláškoví sami křtili 8. srpna 1772 syna Václava, kmotry byli tkalci Antonín Fiala se ženou Marií a Jan Kříž.⁶⁵⁾

Období sedmileté války v l. 1756 - 1763 a po něm následující léta hospodářské stagnace, znamenající určitý pokles úrovně sklářství v českých zemích, přinesla zřejmě také kunčické sklárně jisté potíže. Karel Konvička musel převést svůj frenštátský dům na bratra Josefa a od toho jej 6. května 1763 koupil za 760 zl. rýn. Kašpar Kalus.⁶⁶⁾ Tyto potíže byly znásobeny také opětným vyčerpáním zásob dřeva v okolí stanoviště sklárny na katastru Čeladné. Karel Konvička proto kolem r. 1770 huť na tomto místě zrušil a přenesl ji přímo do Kunčic. On a personál hutě sídlili od té doby v hlavní budově hutního statku č. 70, zvané Huťarství, kde byl zároveň zřízen hostinec. Sklárna působila na nádvoří tohoto statku, v posledních letech své existence také na nedalekých pozemcích, náležejících k domům č. 71 a 119. Nové podmínky pro její činnost znamenaly výrazné omezení její produkce, což se projevilo i tím, že Karel Konvička od té doby již neodváděl vrchnosti povinné dávky skla, nýbrž pouze peněžní plat.⁶⁷⁾

Nevíme, jak dlouho Karel Konvička řídil sklárnu jako hutní mistr, podle všeho ji někdy na počátku 80. let 18. století předal synovi Janu Bartolomějovi, zvanému zkráceně Jan. Otcí i synovi se však během 70 - 80. let podařilo výrazně zvětšit majetek hutního statku. To ovšem umožnily ani ne tak výnosy z produkce a prodeje skla, jako spíše z provozování hostince a skutečnost, že Konvičkové s ohledem na omezení výroby skla začali odvádět vrchnosti jako plat pouze adekvátní hodnotu toho, co předepisovalo privilegium z r. 1581, tj. 9 zl. 20 kr. Před r. 1790 náleželo k hutnímu statku 300 měřic pozemků a 12 poddaných, obývajících domy č. 71 - 78, 111 - 113 a 126.⁶⁸⁾

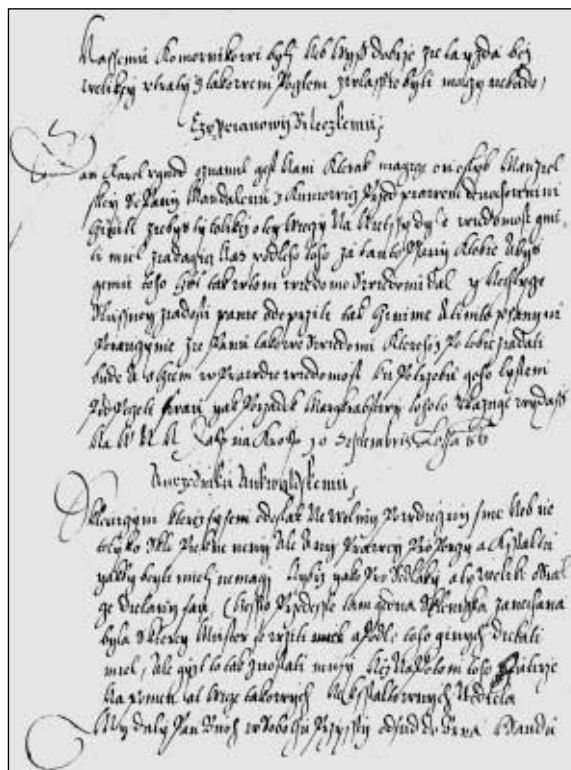
Od r. 1784 se dovídáme mnohé o personálu sklárny v posledních letech její existence ve zvýšené míře z matrik. 23. dubna 1784 křtil kaplan Martin Vícha Karla Jiřího Konvičku, syna Jana Konvičky a Veroniky Krautové. 15. března 1786 křtil frenštátský kooperátor Jan Klátil syna těchže Jana Josefa. Veronika někdy kolem r. 1790 zemřela, načež Jan Konvička se

oženíl podruhé 27. června 1791 s šestadvacitiletou Rozinou Šebestovou a již 14. ledna 1792 byla křtěna jejich dcera Pavlína. 9. července 1786 byl oddán Jan Schir z rožnovské sklárny (Prostřední Bečva), 45 r. starý, s šestadvacitiletou Magdalenou, dcerou po Janu Lhotském, svědky byly sklář Tomáš Polášek a Václav Šrubař. Zůstal pak s manželkou v Kunčicích, na počátku října 1787 se jim narodil syn Franz (3. července 1789 zemřel na psotník), na počátku března 1788 se naro-

dila dcera Veronika, ale přesně za dva roky nato Jan Schir ve věku 50 let zemřel na prochladnutí. Jeho jmenovec Jan Schira byl pohřben 30. března 1790 ve věku 45 let, lokální kaplan Klátil zapsal u něho podivnou diagnosu „obvyklá příčina úmrtí“ (jeho manželka Anna zemřela 6. října 1786 na tuberkulosu). Od 5. května 1788 je doložen ve sklárně sklář Josef Kopp (psán též Koppf), zřejmě příslušník významného sklářského rodu z pomezí jižních Čech a jihozápadní Moravy. 18. června 1787 se ženíl dvaadvacitiletý Jan Šrámek z domu č. 49 s devatenáctiletou Marianou, dcerou po skláři Janu Popelkovi.⁶⁹⁾

Vrchnostenští úředníci ovšem záhy začali na Konvičkův majetek pohlížet skrze prsty. Hospodářská rada Josef Filip Resch si během parcelace hukvaldských dvorů v letech 1789 - 1790 ověřil stav tohoto majetku a s platností od 1. října 1789 stanovil Janu Konvičkovi plat ve výši 76 zl. Konvička byl zprvu nucen to uzнат, ale pak se mu podařilo Resche přesvědčit, že velký majetek, o němž si Resch myslel, že jej nabyt on sám, má již po předcích. V důsledku toho se po roce 1790 tichou cestou na stanovený plat 76 zl. zapomnělo a Jan Konvička nadále odváděl přes protesty správy hukvaldského panství pouze 9 zl. 20 kr. Bylo to ovšem částečně způsobeno také definitivním zánikem sklárny.⁷⁰⁾

Poslední zmínka o hutí je z 18. března 1790, kdy je v gruntovní knize Kunčic pod Ondřejníkem zaznamenán oficiální převod jejího majetku do rukou Jana Konvičky po jeho zemřelém otci Karlu Konvičkovi. Šlo o svobodné statky a huť č. 70, 111 a 112, k čemuž

List biskupa Stanislava Pavlovského svému bratru Valentinu Pavlovskému o špatné kvalitě sklenic z Kunčic z 10. 9. 1586
Zemský archiv Opava, pracoviště Olomouc, fond „Arcibiskupství Olomouc – nelistinná část“, inv. č. 96, fol. 263

Výřez znázorňující polohu kunčické sklárny na potoku Bystrá v nynější lokalitě Šajtárka

Zemský archiv Opava, pracoviště Olomouc, fond „Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž“, inv. č. 59 516 – katastrální mapa Trojanovic od J. A. v. Grünenberga, o. 1770

patřili poddaní, paseky, chaloupky, koliby, pole, louky, lesy, mlýn, aj., to vše v hodnotě 1000 zl. Karel Konvička držel tento majetek v hodnotě 750 zl.⁷¹⁾

Pravděpodobně ještě téhož roku byla výroba skla v hutí zcela zastavena. Kromě rozporů s vrchností ohledně platu to bylo způsobeno celkovou nedobrou ekonomickou situací, na níž se podílely očekávaná (i když nakonec neuskutečnivší se) válka s Pruskem, nepřilíš úspěšná válka s Tureckem od r. 1788, postupné omezování josefinských reforem a následně i napětí ve vztazích s revoluční Francií. Skláři zůstali většinou na svých drobných majetcích, které měli v Kunčicích jako součást hutního statku nebo i mimo něj. Uvedme pro zajímavost, že 29. ledna 1806 koupil Jan Schir statek č. 90 za 30 zl. po otci Janu Schirovi, zemřelém r. 1791 (spr. 1790). Schirové patřili k potomkům rodu Schürerů z Waldheimu, vrátili se tedy nakonec tam, kde začal jejich předek.⁷²⁾ Jan Konvička žil nadále jako pouhý držitel svobodného hutního statku, jeho postavení ovšem bylo i tak poměrně slušné.

Okolní sklárny na Valašsku na přelomu 18. - 19. století celkem prosperovaly a tak Jan Konvička pojal proto úmysl sklárnu obnovit. První žádost o její povolení zaslal arcibiskupovi Antonínu Teodorovi Colloredovi - Waldsee 10. července 1797. Arcibiskup odpověděl 17. srpna 1797 zamítavě, a to především kvůli nedostatečné kapacitě dřeva z lesů, které bylo přednostně dáváno pro potřeby železáren ve Frýdlantě. Jinak také podotkl, že privilegium (z r. 1581) nezakládá právo na zřizování dalších

hutí. Jan Konvička zaslal arcibiskupovi novou žádost 17. října 1800, arcibiskup odpověděl 23. října 1800 stejně. V květnu a červnu 1801 proběhl spor Konvičky se správou panství Hukvaldy, která nárokovala odvádění platu ve výši 76 zl. Konvička mohl tehdy ještě předložit originál privilegia z r. 1581 a správa panství posléze nedospěla ohledně platu k žádnému výsledku. Konvička byl ochoten uvažovat o event. zvýšení platu jen za předpokladu, že mu bude povoleno opětovně zřízení sklárny. To ovšem arcibiskupství nechťelo připustit. Potřetí žádal Jan Konvička arcibiskupa Colloreda - Waldsee o povolení ke zřízení sklárny 5. prosince 1809. Arcibiskup i nyní jeho žádost 19. prosince 1809 zamítl a navíc byl Jan Konvička předvolán 12. ledna 1810 do sídla správy panství v Hukvaldech, kde musel protokolárně potvrdit, že už o další zřízení sklárny nebude žádat.⁷³⁾

Konvička, znechucený těmito marnými žádostmi a navíc zřejmě i částečně vyčerpaný ekonomickou situací, zhoršující se v důsledku napoleonských válek, prodal 12. srpna 1810 hutní statek svému čtyřřidvacetiletému synovi Janovi, v té době vojákovu Colloredova pluku. Ocenění a intabulace statku mohly být provedeny až v r. 1814, kdy se Jan Konvička vrátil z vojny domů a mohl se ujmout správy získaného majetku. Hutní statek byl oceněn 2. září 1814 na 11 400 zl. a v této hodnotě byl 17. prosince 1814 zapsán nabyvateli do gruntovní knihy. Tato velká částka byla ovšem výsledkem nejenom skutečné hodnoty statku, nepopíratelně značné, nýbrž také znehodnocení peněz po státním bankrotu v r. 1811.⁷⁴⁾

Z následujících let máme ještě zprávy o povinnostech poddaných hutního statku - bylo to celkem 9 zahrádků a 9 chalupníků. Hutář rozhodně nebyl vrchností shovívavou - chalupník z č. 126 mu měl ročně odvádět 19 dnů roboty a k jeho rukám daň z paseky kromě dalších povinností. Ostatní poddaní odváděli údajně 1 den roboty v týdnu - zahrádkáři jízdní, chalupníci pěší, a to v době, kdy arcibiskupství v důsledku rušení dvorů na svých panstvích roboty poddaných postupně reluovalo. Inu, ono vždy asi platilo „horší pánek než pán“.⁷⁵⁾

Do dnešních dnů se v Kunčicích pod Ondřejníkem zachoval jako památka na bývalou sklárnu objekt Hutářství č. 70 s výletní restaurací. Samotná stanoviště hutě nebyla dosud probádána a jistě by stála za archeologický průzkum, který by pomohl objasnit mnohé z dějin beskydského sklářství. Sklárna v Kunčicích byla nepochybně velmi významným objektem a její význam tkví kromě přínosu ke zlepšení profesionální úrovně vyráběného skla

i v tom, že pomáhala k vývoji sklářství jako lidového umění, především v oblasti malby na skle. Jako taková zůstala v paměti obyvatelů Kunčic pod Ondřejníkem a snad právě proto se tam ještě koncem 19. století zpívala při jitrní mši valašská koleda se slovy: „Ta jasnost nás nutí, je větší než v huti ...“, mající připomínat

návštěvníkům kostela žár ohně ve sklářských pecích a zářivou krásu z nich vzešlých výrobků.⁷⁶⁾ Dnes se už nezpívá ani ona, ale tento článek jistě připomene čtenářům, že Kunčice a celá oblast Hukvaldska mají v dějinách sklářství na Moravě a v českých zemích své nezastupitelné místo.

POZNÁMKY:

- 1 Chylík, J.: Přehled dějin... moravského průmyslu I. Brno 1948, s. 95 - 103.
- 2 Plotěný, V.: Místopisné črty z okolí Frenštátu pod Radhoštěm. Časopis Matice moravské 20, 1896, s. 201 - 202; Felix J.: Vlastivěda moravská II. Místopis. Frenštátský okres. Brno 1908, s. 171 - 172.
- 3 Je tedy chybný názor J. Štovičky v článku „Raně renesanční beskydské sklo“ (Pobeskydí č. 2/72, 1972, s. 7 - 8), který mluví o kontinuitě sklárny ve Sklenově až do poloviny 16. století.
- 4 Macůrek, J. – Rejnuš, M.: České země a Slovensko v období před Bílou horou. Praha 1958, s. 74.
- 5 Štoviček, J.: Raně renesanční beskydské sklo..., 1972, l. c.
- 6 Tamtéž. Autor se odvolává na korespondenci ve fondu „Panstvo Červený Kameň I“ v nyn. Slovenském národním archivu v Bratislavě. Dle sdělení pracovnice tohoto archivu PhDr. M. Melnikové byly prohlédnuty korespondence hradního provisory Baltazara Mehla z let 1536 - 1543 (inv. č. 10) a pokladní kniha panství z let 1539 - 1542 (inv. č. 28), které jediné ilustrují období kolem roku 1540, ale žádné zprávy o dodávkách skla z Moravy nebo Slezska nebyly nalezeny. Odpovídalo by to postupu při stavbě hradu, dokumentovanému J. Žudelem v knize „Fuggerovci na Červenom Kameni“ (Bratislava 1991, s. 20 a násled.). V l. 1537 - 1544 byl budován fortifikační systém - nárožní bašty a hradby - a velké sklepy pro fuggerovský obchod se středoslovenskou mědí. Na to nebylo okenního skla zapotřebí. To se uplatnilo až v druhé etapě výstavby hradu v l. 1548 - 1556, kdy byl zbudován jednopodlažní obytný trakt. K tomu bylo nepochybně použito skla odněkud ze Slovenska.
- 7 Kopiař listů poselcích biskupa Viléma Prusinovského psaných l. P. 1566. Vyd. V. Prasek. Příloha k Věstníku Matice Opavské 4, 1894, s. 77; Jirásek, J.: Poddání na panství olomouckých biskupů v druhé polovině 16. století. Praha 1957, s. 56. Štoviček, J.: Dominik Schürer a kunčická sklářská huť v 80. letech 16. století. Pobeskydí 2/1978, s. 44 klade tuto objednávku skla omylem do sklárny v Kunčicích.
- 8 Zemský archiv (ZA) Opava, prac. Olomouc, fond „Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část“, kart. č. 3.
- 9 Důkladněji se jím zabývá v současné době pracovník olomouckého pracoviště ZA Opava Jan Štěpán.
- 10 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 87 - kopiař korespondence biskupa Pavlovského 1580, fol. 105 - 105v., 111v. - 112.
- 11 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 88 - kopiař privilegií 1581 - 1588, fol. 50 - 50v.; v plném znění publikuje Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 202. Originál privilegia je v současné době nezvěstný.
- 12 ZA Opava, prac. Olomouc, fond „Ústřední feditelství arcibiskupských statků Kroměříž“ (ÚŘAS), inv. č. 53 516. Nekuda, R.: Příspěvek k řemeslné výrobě na Moravě v období raného a vrcholného feudalismu. Vlastivědný věstník moravský XXX, 1978, s. 181 zcela nelogicky situuje sklárnu do Kozlovic.
- 13 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 93 - kopiař korespondence biskupa Pavlovského 1583, fol. 36v., 93 - 93v. V literatuře byl odchod Dominika Schürera na panství Štíty udáván neurčitě před r. 1590 nebo dokonce před r. 1600.
- 14 O rodu Schürerů z Waldheimu existuje dosti početná literatura, jmenujme zde Fischer, K. R.: Die Schürer von Waldheim. Praha 1924; Borkovcová, M. – Šplíchal, V.: Z historie sklářství na pomezí Čech a Moravy. Lanškroun 1999 (s četnými chybami); Štěpán, V.: Sklárna v Bílé Vodě u Štítů. Severní Morava 81, 2001, s. 3 - 14. Potomci rodu dosud žijí v Německu.
- 15 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 94 - kopiař korespondence biskupa Pavlovského 1584, fol. 230 - 230v.
- 16 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 96 - kopiař korespondence biskupa Pavlovského 1586, fol. 263 - 263v. S nesprávným datem 1585 a s „umravněním“ výrazu „osralce“ na „ožralce“ otiskl list Koblíha K.: Sklářství na Vsacku. Naše Valašsko I, 1930, s. 163 s komentářem, že výrobky valašských skelných hutí nebyly zvláště jemné. Po něm převzali dokument v této podobě a s tímto komentářem další a Chylík, J.: Přehled dějin... 1948, l. c. rozšířil tento názor o špatné kvalitě skla na celé moravské sklářství.
- 17 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 96 - kopiař korespondence biskupa Pavlovského 1586, fol. 272; Peřinka, F. V.: Dějiny města Kroměříže I. Kroměříž 1913, s. 202. Dva emailované okenní terčíky se znakem biskupa Pavlovského z 80. let 16. století, dochované v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Brně, které Hetteš, K.: Sto let Karolíniny hutě 1861 - 1961. Karolínka 1961, nestránkováno, připisuje hutí v Kunčicích, mohou být stejně tak dobře výrobky těchto skláren, pocházejícími ze zmíněné zásilky.
- 18 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 97 - kopiař korespondence biskupa Pavlovského 1587, fol. 196 - 196v.
- 19 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 110 - kopiař korespondence biskupa Pavlovského 1595, fol. 82v. - 83v.
- 20 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 112 - kopiař z interregna 1598 - 1599, fol. 134v. - 135v. Jan Schürer přešel po založení sklárny v Bílé Vodě se svým otcem do této sklárny, před r. 1618 se tam stal hutníkem a byl jím až do své smrti asi v r. 1638 (Štěpán, V.: Sklárna v Bílé Vodě..., 2001, s. 5 - 8).
- 21 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 103 - kopiař korespondence kardinála Ditrichštejna 1602, fol. 7v., 99 - 99v.
- 22 ÚŘAS, inv. č. 53 409.
- 23 Strnadel, B.: Zápisy v Kostelní knize města Frenštátu z let 1580 - 1790. Naše Valašsko 13, 1950, s. 174. Štoviček, J.: Dominik Schürer..., 1978, s. 44 považuje Blažka Sklářova nepřesně za syna předchůdce Dominika Schürera v kunčické hutí - ve skutečnosti byl asi jedním ze zaměstnanců sklárny nebo synem takového zaměstnance.
- 24 Indra, B.: Skelná huť pod Hukvaldy. Naše Valašsko IX, 1946, s. 191 - 192.
- 25 Chylík, J.: Přehled dějin... 1948, l. c.
- 26 Tamtéž.
- 27 Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 296, 299.
- 28 Štěpán, V.: Sklářská huť v Mnichově u Vrba pod Pradědem. Časopis Slezského zemského muzea B 47, 1998, č. 1, s. 24.
- 29 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 140 - memoriály regenta biskupských statků 1651 - 1653, s. 95.
- 30 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 134 - kopiař administrátora E. F. Castelleho 1655 - 1656, str. 270 - 271; ÚŘAS, inv. č. 2320.

- 31 ÚŘAS, inv. č. 2325 - popis panství Hukvaldy z r. 1676 ve srovnání s rokem 1656, str. 60; Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 299; Strnadel, B.: Stopy minulosti na Frenštátsku. Frenštát p. R. 1948, s. 33.
- 32 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 136 - kopiář korespondence E. F. Castellého 1656 - 1659, fol. 346 - 346v.; Macůrek, J.: Valaši v západních Karpatech. Ostrava 1959, s. 262.
- 33 Peřinka, F. V.: Dějiny města Kroměříže II. Kroměříž 1947, s. 20.
- 34 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 153 - kopiář korespondence biskupských úředníků 1664 - 1665, str. 93; inv. č. 154 - kopiář korespondence biskupských úředníků 1665 - 1666, fol. 59 - 60.
- 35 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 154, fol. 129 - 130, 134 - 135, 135 - 136.
- 36 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 156 - kopiář korespondence biskupských úředníků 1665 - 1668, s. 78; inv. č. 156 - kopiář korespondence regenta 1666 - 1667, s. 176 - 178.
- 37 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 157 - kopiář korespondence regenta biskupských statků 1666 - 1667, s. 11, 65, 90, 193 - 195, 196 - 198, 250.
- 38 Tamtéž, s. 175 - 177, 181 - 183, 232 - 234.
- 39 Tamtéž, s. 292 - 295; inv. č. 158 - kopiář korespondence regenta 1669, s. 14 - 15, 171, 182 - 183; inv. č. 159 - kopiář korespondence regenta 1667 - 1669, s. 4 - 6.
- 40 Macůrek, J.: Valaši..., 1959, s. 265 - 266.
- 41 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, inv. č. 159, s. 183 - 185, 232 - 235.
- 42 Macůrek, J.: Valaši..., 1959, s. 266, 267, 409. Protože neznal dokument z 3. ledna 1669, kládí vznik Karlovic do let 1674 - 1675 a na s. 313 datuje založení tamní sklárny přibližně do 70. let 17. století.
- 43 Macůrek, J.: Valaši..., 1959, s. 261.
- 44 Tamtéž, s. 245; ke vzniku druhé sklárny u Rožnova list Petra Blankovského hraběti Maxmiliánovi z Lichtenštejna - Kastelkornu z 18. září 1669, v němž si stěžuje, že tato sklárna odebrává velmi mnoho dřeva, jež pak schází pro event. zbudování hutí na drahé a barevné kovy (Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, kart. č. 79). Jan Holubínek žádal v r. 1690 o přijetí do svazku města Frenštátu a dovolával se svědectví Kryštofa Mayera a Balcara Vencla, s nimiž asi 20 let pracoval v kunčické sklárně (Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 296 - 297).
- 45 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, kart. č. 206.
- 46 Peřinka, F.: Dějiny města Kroměříže..., 1947, s. 599.
- 47 Archiv města Ostravy, fond „Archiv fary a děkanství Moravská Ostrava“, inv. č. 6, fol. 236; Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 299.
- 48 Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 296.
- 49 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, kart. č. 187. O sklárství na Frýdecku je dosud nepublikovaný článek J. L. Mikoláše „Sklárství na panství frýdeckém“ (Archiv města Ostravy, fond „Sbírka U“, inv. č. 394, sign. 495; Muzeum Beskyd Frydek - Místek, Pozůstalost J. L. Mikoláše).
- 50 ÚŘAS, inv. č. 2325, s. 60; Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 298.
- 51 Macůrek, J.: Valaši..., 1959, s. 266 - 267, 396 - 397, 408, 411.
- 52 Tamtéž, s. 241.
- 53 O vpádu kuruců na Hukvaldsko Strnadel, B.: Paměti Jana Kalusa z Frenštátu pod Radhoštěm. Opava 1958, s. 13 - 14; týž: Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm. Ostrava 1950, s. 21; doplňující zprávy Macůrek, J.: Valaši..., 1959, s. 396, 411.
- 54 Peřinka, F. V.: Vlastivěda moravská II. Místopis. Val. - klobucký okres. Brno 1905, s. 92.
- 55 Macůrek, J.: Valaši..., 1959, s. 411.
- 56 Tamtéž, s. 267 - 268, 411, 432 - 433.
- 57 Arcibiskupství Olomouc - nelistinná část, kart. č. 482. Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 296 a Felix, J.: 1908, s. 172, kteří tyto písemnosti neznali, tvrdí, že není známo, zda a jak sklárna kuruckým vpádem v r. 1680 utrpěla.
- 58 Peřinka, F.: Dějiny města Kroměříže..., 1947, s. 666, 668. Soudobé zprávy uvádějí hutě v Rybné a Pusté Rybné, nelze říci, zda jsou navzájem totožné a první je pouze zkráceným názvem druhé. V Rybné u hutníka Reichelta se v r. 1683 učil základem sklárství později proslulý severočeský obchodník se sklem Jiří Bedřich Kreybich (Schlesinger L.: Reisebeschreibung eines deutschböhmisches Glashandlers. Mitteilungen für Geschichte des Deutschen in Böhmen VIII. Praha 1870, s. 222).
- 59 Jiřík, K. a kol.: Dějiny Ostravy. Ostrava 1993, s. 109.
- 60 Strnadel, B.: Stopy minulosti..., 1948, s. 33.
- 61 Štěpán, V.: Sklářská huť..., 1998, s. 37.
- 62 Baletka, T.: Z dějin domů ve Frenštátě p. R. (náměstí čp. 9 a 10). Hlasy Muzea a Archivu ve Frenštátě p. R. XIV, č. 4/1997, s. 89.
- 63 ÚŘAS, inv. č. 8526, sign. E 3/17, kart. č. 1085 - příloha k protokolu z 5. června 1801; Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 296; Felix, J. 1908, s. 181.
- 64 Felix, J.: Vlastivěda Moravská..., 1908, s. 203.
- 65 ZA Opava, fond „Sbírka matrik býv. Severomoravského kraje“ inv. č. 1391, sign. P IV 2 - matrika narození, sňatků a úmrtí Frenštát, Trojanovice 1741 - 1783, fol. 46, 90v., 117, 126, 130, 137, 193.
- 66 Baletka, T.: Z dějin domů..., 1997, s. 89.
- 67 Vyplývá to z cit. protokolu z 5. června 1801 (viz pozn. č. 63) a z Konvičkovy žádosti o obnovu sklárny ze 17. října 1800 (ÚŘAS, inv. č. 9906, sign. E 34/28 - 5, kart. č. 1259); doplňující údaje Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 202.
- 68 Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 299 - 300.
- 69 Sbírka matrik býv. Severomoravského kraje, inv. č. 1393, sign. P IV 4 - matrika narození Frenštát a okolí 1784 - 1791, fol. 324v. - 325; inv. č. 1452, sign. P VII 1 - matrika narození Kunčice pod Ondřejníkem 1786 - 1811, s. 1, 10, 11, 20; inv. č. 1455, sign. P VII 4 - oddací matrika Kunčice pod Ondřejníkem 1786 - 1853, str. 1, 4, 8; inv. č. 1457, sign. P VII 6 - úmrtí matrika Kunčice pod Ondřejníkem 1786 - 1833, s. 3, 10, 12, 13,
- 70 ÚŘAS, inv. č. 8526, sign. E 3/17, kart. č. 1085.
- 71 ZA Opava, prac. Olomouc, fond „Velkostatek Hukvaldy“, gruntnovní kniha Kunčice pod Ondřejníkem 1764 - 1845, fol. 124 - 126v.
- 72 Tamtéž, fol. 128.
- 73 ÚŘAS, inv. č. 8526, sign. E 3/17, kart. č. 1085; inv. č. 9906, sign. E 34/28 - 5, kart. č. 1259.
- 74 Velkostatek Hukvaldy, gruntnovní kniha Kunčice pod Ondřejníkem 1764 - 1845, fol. 124 - 126v., 129.
- 75 Plotěný, V.: Místopisné črty... 1896, s. 300.
- 76 Tamtéž.

Frýdecké panství v urbářích pořízených urbariální komisí roku 1770

Markéta Kouřilová

Pro poznání společenského života venkovského obyvatelstva ve Slezsku existuje vhodný, dosud ne zcela využitý pramen - soupisy poddanských povinností sestavené urbariální komisí slezskou. Podnětem k ustanovení urbariální komise a tedy i k vyhotovení těchto písemností bylo povstání poddaných na Těšínsku v roce 1766.¹ Komise zahájila svou činnost z iniciativy státu v roce 1768 a jejím úkolem byla adjustace již existujících, respektive vyhotovení nových soupisů poddanských povinností. Urbáře sestavené jednotně spolu s patentem z roku 1771 upravujícím roboty se staly základem pro stanovení robot, dávek a povinností v Rakouském Slezsku a jejich platnost byla uchována až do zrušení poddanství v roce 1848.²

Nové urbáře zachycují všechny osedlé, rustikalisty i dominikalisty, zakoupené i nezakoupené, přičemž pořadí, v němž jsou uvedeni, odpovídá jejich společenskému postavení, dále pak gruntovní a naturální dávky a robotní povinnosti poddaných. Obsahují tedy údaje, které nám mohou leccos napovědět o společenské struktuře obzvláště osedlých poddaných na sklonku předstatistického období. Vzhledem k tomu, že byly sestaveny pro všechny obce Rakouského Slezska, nabízí jedinečnou možnost srovnání.

V následujícím příspěvku bychom se rádi pokusili podat základní informace charakterizující společenskou strukturu venskovoského osedlého obyvatelstva na frýdeckém panství, především údaje o počtu osedlých jednotlivých sociálních skupin, které jsou obsaženy v urbářích z roku 1770.³ Vzhledem k vymezeným prostorovým možnostem nelze věnovat dostatečnou pozornost všem specifickým otázkám, k jejichž řešení uvedený pramen přináší podnětné informace. Stranou našeho zájmu proto zůstane např. problematika poddanských dávek a poddanských robot, stejně jako podrobnější informace, týkající se skupiny „volných“ osedlých, které zasluhují samostatné zpracování.

Frýdecké panství vznikalo již v průběhu 15. století z knížecích vsí, nacházejících se v oblasti moravsko-slezského pomezí na pravém břehu řeky Ostravice.⁴ V roce 1571 nabylo panství postavení statutu minor. Formálně zůstalo nadále součástí těšínského knížectví, avšak v oblasti finanční, správní a jurisdikce bylo podřízeno knížecímu právu ve Vratislavi, později vrchnímu Královskému úřadu v Opavě.⁵ V době

činnosti urbariální komise vlastnil frýdecké panství Jan Nepomuk hrabě z Pražma a Bílkova, jehož rod jej držel od r. 1699 do r. 1797. Panství bylo tvořeno 23 vesnicemi.⁶ Vlivem přírodních podmínek můžeme frýdecké panství rozdělit na dvě části, nížinnou a horskou. V obou přirozeně odlišených oblastech se nacházel přibližně stejný počet vsí – v nížinné 11, a to Baška, Bruzovice, Dobrá, Kaňovice, Lískovec, Nové Dvory, Pazderna, Sedliště, Skalice, Staré Město, Vojkovice a v horské 12 Janovice, Krásná, Lubno, Malenovice, Morávka, Nižní Lhoty, Nošovice, Nová Ves, Pržno, Raškovice, Staré Hamry, Vyšní Lhoty.

Již v nejstarší fázi emfyteutické kolonizace vznikly v nížině vsi Bruzovice, Dobrá, Sedliště, Skalice, v horské oblasti pak Lubno, Nižní a Vyšní Lhoty.⁷ Do 14. století spadají první zmínky o nížinných vsích Bašce a Starém Městě.⁸ Do doby před 17. stoletím můžeme řadit i vznik vsí Lískovce, Pazderna a Vojkovic.⁹ Přibližně od 2. poloviny 16. století docházelo vlivem valašské kolonizace k intenzivnějšímu osidlování horské oblasti. Zásluhou Valachů se stávají obydlými i těžko dostupné horské terény.¹⁰ Migrace do vyšších poloh zapříčinila jednak rozšiřování starých gruntů a osad (Nižní a Vyšní Lhoty, Raškovice), jednal byla impulsem pro zakládání nových sídlišť (Janovice, Nošovice, Pržno).¹¹ Hornatá část panství byla osidlována o něco později než nížinná. O čtyřech horských (Krásná, Malenovice, Morávka a Staré Hamry) a dvou nížinných vsích (Kaňovice a Nové Dvory) víme jistě, že vznikly až v průběhu 17. století.¹² Pro úplnost je třeba

*Údolí Morávky
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska,
inv. č. H 28 002*

dodat, že v roce 1777 vznikla v důsledku kolonizační činnosti vrchnosti osada nesoucí název po svém zakladateli – Pražmo.¹³

Z údajů osazených v urbářích vyplývá, že z celkového počtu 1597¹⁴ usedlostí náležejících

k frýdeckému panství se v nížině vyskytovalo 591, kdežto v horách 1006 usedlostí. V horské oblasti žilo téměř 63% všech osedlých, na čemž nic nezměnila skutečnost, že počet vsí zde byl pouze o jednu vyšší než v nížině. **Tab. č. 1**

Počet usedlých v nížinné a horské oblasti

Nížinná oblast	
Název vsi	Počet osedlých
Baška	49
Bruzovice	65
Dobrá	105
Kaňovice	27
Lískovec	54
Nové Dvory	21
Pazderna	36
Sedliště	87
Skalice	65
Staré Město	55
Vojkovic	27

Horská oblast	
Název vsi	Počet osedlých
Janovice	110
Krásná	63
Lubno	55
Malenovice	69
Morávka	249
Nižní Lhoty	32
Nošovice	35
Nová Ves	76
Pržno	33
Raškovice	113
Staré Hamry	69
Vyšní Lhoty	102

Venkovská společnost na Frýdecku byla strukturována obdobně jako na jiných panstvích českých zemí. Na venkově se vyskytovalo jak osedlé, tak neosedlé obyvatelstvo. Osedlí byli podle rozsahu polností a povinností rozdělováni do tří základních vrstev - na sedláky, zahradníky a domkáře.¹⁵

Jednotlivé vrstvy byly v urbářích dále vnitřně diferencovány. Sedláci se dělili na celé, dvoutřetinové a poloviční, u zahradníků jsou zvlášť vypsáni zahradníci mlatici. Domkáři byli rozděleni na velké a malé, přičemž pojmem velký domkář byl označován domkář s polnostmi. V urbářích vyhotovených na frýdeckém panství v předchozích dvou staletích (jedná se o urbáře z roku 1580, 1636 a 1664) se nesetkáváme s tak detailním rozlišením uvnitř jednotlivých vrstev.¹⁶ Důvod přesnější diferenciaci jednotlivých vrstev v urbářích urbaniální komise spočívá pravděpodobně v tom, že bylo nutné přesněji vymezit na základě majetkových poměrů poddanské povinnosti. Dědiční fojti a mlynáři byli v urbářích uvedeni odděleně. Specifické postavení měli tzv. volní, které najdeme mezi sedláky, zahradníky i domkáři. Jak dědičné fojty, tak mlynáře i volné můžeme považovat za privilegované vrstvy v rámci venskoverské society.

Všichni osedlí na frýdeckém panství byli podle komisionálních urbářů zakoupení. Z právního hlediska znamenala zakoupenost pro poddaného širší oprávnění v oblasti vlastnického a rodinného práva. Hospodář usazený na zakoupené usedlosti s ni mohl volně disponovat, tzn. prodat ji, směnit a po smrti hospodáře byla uplatňována dědičná práva a usedlost přecházela na

pozůstalé.¹⁷ Hrabě Pražma vyšel z vlastní iniciativy vstříc požadavku státu v otázce zakupování poddaných a prohlásil je všechny za zakoupené.¹⁸ Ve skutečnosti však vrchnost plně nerespektovala práva zakoupeného poddaného. Vyskytly se případy, kdy přesazovala poddané a nutila je k převzetí jiných gruntů.¹⁹ Urbáře rozlišovaly dále tzv. zakoupené domonikalisty. Z celkového počtu 1597 osedlých na Frýdecku bylo jako zakoupení dominikalisté klasifikováno 285 venskoverských poddaných (tj. 17,85%). Z uvedených 285 hospodářů na dominikálu patřilo 280 mezi malé domkáře a čtyři mezi volné malé domkáře. Výjimkou mezi dominikalisty byl pouze mlynář z Raškovic. Jinak všichni sedláci a zahradníci byli rustikalisté.

O neosedlém obyvatelstvu nalezneme v urbářích pouze marginální zmínky. Dozvídáme se pouze o tom, jak robotovali podruzi, případně že nemuseli plnit povinnosti odvádění příze, ale o jejich počtu nejsme z urbářů nikterak informováni. O dalších skupinách neosedlého obyvatelstva jako byli komorníci, čeled a ještě o něco níže stojící žebráci se urbáře nezmiňují vůbec.

Sedláci

Ve společenské hierarchii vesnice zaujímali nejvyšší místo sedláci. Selské grunty jsou nejstarším typem usedlostí na venkově. Vznikaly již při zakládání osady.²⁰ Svým rozsahem byly největší, ale vymezit přesně výměru polností, která k nim přináležela, není jednoduché a v pravém

slova smyslu ani možné. V berních šetřeních z 20. let 18. století, jejichž elaboráty jsou nazývány jako karolinský katastr, dosahuje naprostá většina selských statků na Těšínsku výsevu 2 – 3 maldry, což odpovídá asi 5,71 – 11,42 ha.²¹ Vnitřní diferenciaci společenské vrstvy sedláků byla způsobena zejména oddělováním jednotlivých částí půdy. Mohlo probíhat v rámci rodiny, kdy starý hospodář postoupil svému synovi, zeti či jinému rodinnému příslušníkovi určitý díl půdy. Odprodejem části polnosti řešili v jiných

případech sedláci svou tíživou finanční situací.²² Vzhledem k rozloze půdy, která přináležela k jejich gruntu, je možno mezi sedláky řadit i dědičné fojty. Nebudeme-li prozatím zohledňovat rozlišení na celé, dvoutřetinové a poloviční sedláky, pak z celkého počtu 218 selských usedlostí spadalo do nížinné oblasti celkem 121 selských (tj. 20,47% všech usedlostí v nížině), do horské 97 usedlostí (tj. 9,64% všech usedlostí v horách) v obou včetně volných a usedlostí dědičných fojtů. **Tab. č. 2: Tab. č. 3:**

Selské usedlosti v nížinných vsích

Ves	Dědiční fojti	Volní sedláci	Celí sedláci	2/3 sedláci	1/2 sedláci	Celkem
Baška	1	-	6	3	-	10
Bruzovice	-	7	23	5	-	35
Dobrá	1	2	6	2	-	11
Kaňovice ²³	-	-	-	-	-	-
Lískovec	1	1	7	2	-	11
N. Dvory	-	-	-	-	-	-
Pazderna	-	-	-	-	-	-
Sedliště	1	1	11	2	-	15
Skalice	-	5	10	6	-	21
St. Město	1	1	8	2	2	14
Vojkovice	1	-	3	-	-	4
Celkem	6	17	74	22	2	121

Selské usedlosti v horských vsích

Ves	Dědiční fojti	Volní sedláci	Celí sedláci	2/3 sedláci	1/2 sedláci	Celkem
Janovice	1	-	23	-	-	24
Krásná	-	-	-	-	-	-
Lubno	-	1	19	-	-	20
Malenovice	-	-	-	-	-	-
Morávka	-	-	-	-	-	-
N. Lhoty	1	-	8	-	-	9
Nošovice	1	4	7	-	1	13
Nová Ves	-	-	-	-	-	-
Pržno	1	-	9	-	-	10
Raškovice	1	3	3	5	-	12
St. Hamry	1	-	-	-	-	1
V. Lhoty	1	1	6	-	-	8
Celkem	7	9	75	5	1	97

Rozdíl v počtu celých sedláků mezi oběma oblastmi není velký. Je nutné ovšem přihlídnout ke dvěma skutečnostem, k odlišnému počtu vsí a usedlostí spadajících do horského a nížinného teritoria. V poměru ke všem osedlým tvořili sedláci v nížině 12,52% a v horách 7,46%. Poněkud jiný obraz se nám naskytne u počtu volných selských usedlostí. Při srovnání údajů z obou tabulek je patrné, že rozdíl mezi oběma oblastmi je takřka dvojnásobný, tj. 17 usedlostí volných sedláků v nížině ku 9 usedlostem v horách. Ještě

větší disproporce se projeví při srovnání počtu dvoutřetinových sedláků. Z celkového počtu 27 dvoutřetinových selských usedlostí je 22 rozloženo mezi sedm vsí v nížině – Baška 3, Bruzovice 5, Dobrá 2, Lískovec 2, Sedliště 2, Skalice 6 a Staré Město 2. Pět zbylých dvoutřetinových sedláků žilo v jedné horské vsi, a to v Raškovicích. Zcela nejmenší počet vykazují usedlosti polovičních sedláků, jež jsou zaznamenány pouze v urbářích dvou vsí, Nošovic 1 a Starého Města 2.

Na panství se nacházelo několik vsí, v nichž není zastoupen žádný sedlák. Jmenovitě se jedná o Krásnou, Malenovice, Morávku a Novou Ves v horách. V nížinné oblasti se s tímto jevem setkáváme v Nových Dvorech a Pazderně, tyto jsou v podstatě charakteristické celkovým nižším počtem všech usedlostí (Nové Dvory 21, Pazderna 36), což se u výše položených vsí konstatovat nedá (Krásná 63, Malenovice 69, Morávka 249, Nová Ves 76). Zvláštním případem jsou Staré Hamry, kde se vyskytovala pouze jediná usedlost, kterou bylo možno označit za selskou, přičemž se jedná o usedlost dědičného fojta. Důvod, proč se spíše v horských vsích setkáváme s úplnou absencí sedláků, spočívá pravděpodobně v tom, že horské obce vznikaly o něco později. Na kolonizaci výše položených oblastí se podíleli nejprve Valaši a o něco později i nižší společenské vrstvy. Bezzemci tímto způsobem získávali v horách kousek půdy, na niž si mohli postavit své stavení.

Zahradníci

Společenská vrstva zahradníků, zabírající z hlediska sociálního rozvrstvení osedlých druhé místo, se vyvíjela ve srovnání se sedláky o něco později. Zahradnické usedlosti vznikaly několika způsoby. Jednou z možných variant založení zahradnické usedlosti bylo usazení poddaného na panské nebo obecní půdě. V některých případech se jim podařilo získat část půdy, která přináležela selské usedlosti, postavit si na ní stavení a zbylou část pozemku obdělávat.²⁴ Výměra polností patřící k takto vzniklému gruntu byla o něco menší než výměra selských statků, na Těšínku se pohybovala mezi 2 – 5 jitry (tj. 1,1 - 2,8 ha).²⁵ Také uvnitř společenské vrstvy zahradníků je možné rozlišit jednotlivé kategorie. Kromě nejpočetnějších vlastních zahradníků zde byli zahradníci mlatci a odlišovali se od předchozí kategorie množstvím i druhem vykonávané roboty,²⁶ byli totiž povinni mlátit v panských stodolách. V urbářích nalezneme i volné zahradníky. **Tab. č. 4: Tab. č. 5:**

Zahradnické usedlosti v nížině

Ves	Volní zahradníci	Zahradníci	Zahradníci mlatci	Celkem
Baška	-	3	-	3
Bruzovice	1	4	-	5
Dobrá ²⁷	1	13	-	14
Kaňovice ²⁸	3	18	-	21
Lískovec	1	1	-	2
Nové Dvory ²⁹	1	4	-	5
Pazderna ³⁰	2	15	-	17
Sedliště ³¹	2	8	-	10
Skalice	-	-	-	-
Staré Město	-	3	-	3
Vojkovice	1	7	-	8
Celkem	12	76	-	88

Zahradnické usedlosti v nížině

Ves	Volní zahradníci	Zahradníci	Zahradníci mlatci	Celkem
Janovice	-	13	1	14
Krásná	-	13	-	13
Lubno	-	4	2	6
Malenovice ³²	1	9	3	13
Morávka	1	18	3	22
Nižní Lhoty	-	1	-	1
Nošovice	-	4	1	5
Nová Ves	-	24	-	24
Pržno	-	3	-	3
Raškovice	1	7	-	8
Staré Hamry	-	4	7	11
Vyšní Lhoty	-	5	1	6
Celkem	3	105	18	126

Na celém frýdeckém panství bylo 214 usedlostí, které je možno klasifikovat jako zahradnické. Celkově tak bylo zahradnických gruntů jen o čtyři méně než selských. Výskyt zahradnických usedlostí v obou přírodně odlišných oblastech panství byl následující, 88 usedlostí se nacházelo v horách a 126 v nížině. Mezi nížinou a horami nebyl rozdíl jen v počtu, ale i v zastoupení jednotlivých kategorií zahradníků. V průměru vycházelo v horách 10,5 a v nížině 8 osedlých zahradníků na jednu vesnici. Pouze ve Skalici nebyl zastoupen ani jedn příslušník této společenské vrstvy. Naopak Kaňovice byly vesnicí, v níž výrazně převažovaly zahradnické grunty, které zde tvořily přes 77% usedlostí. Zahradníků přitom žilo v nížině 75 a v horách 105, poměr mezi oběma oblastmi byl 5:7. Pomineme-li ves Skalici, v níž nebyl žádný zahradník, pak vsi s nejnižším počtem zahradníků byly Lískovec a nížní Lhoty. Poměrně málo příslušníků této společenské kategorie žilo také v Bašce, Pržně a Starém Městě. Na druhou stranu vyšší počet zahradníků je zachycen v urbářích těch vsí, kde nebyli vůbec zastoupeni sedláci, Kaňovice 18, Morávka 18, Nová Ves 24, Pazderna 15 usedlostí zahradníků. Nápadně více se v horské oblasti nacházelo i zahradníků mladců. Ze všech dvaceti usedlostí zahradníků mladců se zde nacházelo celkem 18 usedlostí tohoto typu. V nížině se vyskytovali pouze dva ve vsi Sedlišťě, oba však byli volní. Volní zahradníci se pak zase objevují jen tři v horské oblasti, kdežto v nížině jich bylo třináct.

Domkáři

Na nejnižším stupni společenské hierarchie venkovského osedlého obyvatelstva stáli domkáři. Jednalo se o bezzemky s domkem, jejichž usedlosti vznikaly obvykle dělením větších gruntů.³³ Jako společenská vrstva se domkáři na Frýdecku vyvíjeli nejpozději. Domkářské usedlosti zde byly zakládány často na místech s méně kvalitní půdou, na okraji selské nivy, nebo na prostranství vzniklém po vykácení lesního porostu. Pak si poddaný na své půdě mohl postavit vlastní stavení a zařadit se tak mezi osedlé obyvatelstvo.³⁴ Takto byly zakládány domkářské usedlosti v nížinné i horské oblasti. Poněkud lepší podmínky pro rozvoj společenské vrstvy domkářů na frýdeckém panství byly v horské oblasti, pro zakládání nových usedlostí poskytovala totiž dostatek volného prostoru, vzniklého klučením lesů. V urbářích byli domkáři rozděleni na velké a malé. Rozdíl mezi oběma kategoriemi spočíval v tom, že velcí domkáři vlastnili polnosti. Většinou se jednalo o několik arů polí a zahrad.³⁵ Určité procento z obou kategorií tvořili volní domkáři.

Domkáři byli absolutně nejpočetnější společenskou vrstvou, která byla jako jediná zastoupena ve všech vsích frýdeckého panství. Celkem 1149 obou kategorií domkářských usedlostí včetně volných odpovídalo 71,94% všech venkovských usedlostí na panství. Přičemž v horách se nacházelo v porovnání

*Krásná
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska,
inv. č. H 20 394 – 1*

s nižinou dvojnásobné množství domkářů. Pravděpodobně proto, že v horách byly vhodné podmínky pro jejich usazování. V poměru

k celkovému počtu osedlých odpovídalo množství domkářských usedlostí všech kategorií 63,45% v nížině a 76,94% v horách. Tab. č. 6: Tab. č. 7:

Domkářské usedlosti v nížině

Ves	Velcí volní domkáři	Velcí domkáři	Malí volní domkáři	Malí rustikalisté	Malí dominikalisté	Celkem
Baška	-	-	1	33	2	36
Bruzovice	2	-	-	15	8	25
Dobrá	1	2	9	58	8	78
Kaňovice	-	1	-	2	2	5
Lískovec	-	1	3	33	2	39
N. Dvory ³⁶	1	2	1	3	9	16
Pazderna	-	2	-	13	4	19
Sedliště ³⁷	-	1	7	53	1	62
Skalice	-	2	6	34	2	44
St. Město	-	2	6	28	-	36
Vojkovice	-	-	3	12	-	15
Celkem	4	13	36	284	38	375

Domkářské usedlosti v horách

Ves	Velcí volní domkáři	Velcí domkáři	Malí volní domkáři	Malí rustikalisté	Malí dominikalisté	Celkem
Janovice	1	1	3	60	6	71
Krásná	1	10	-	21	16	48
Lubno	-	-	-	23	6	29
Malenovice	-	16	1	16	21	54
Morávka	4	50	-	70	103	227
N. Lhoty	-	1	-	21	-	22
Nošovice	-	9	1	5	2	17
Nová Ves	-	-	-	38	14	52
Pržno	-	-	-	19	-	19
Raškovice ³⁸	1	3	8	53	27	92
St. Hamry	1	5	-	15	34	55
V. Lhoty	1	4	3	67	13	88
Celkem	9	99	16	408	242	774

Ve výskytu jednotlivých kategorií společenské vrstvy domkářů existovala značná disproporce mezi horskou a nížinnou oblastí. Velkých, velkých volných a malých domkářů se nacházelo až několikrát více v horách.³⁹ Jedinou kategorií, která byla hojněji zastoupena v nížině, byli malí volní domkáři, těch bylo v níže položených vsích 2,25krát více než v horských. Nejvíce domkářů je zaznamenáno v urbáři obce Morávky, velcí, velcí volní a malí domkáři zde byli usazeni v 227 staveních. Právě v rámci společenské vrstvy domkářů byli v nejvyšší míře zastoupeni dominikalisté.

Množství usedlostí malých domkářů se jeví jako nejvyšší nejen při srovnání s ostatními kategoriemi domkářů, ale i s ostatními společenskými vrstvami. V horské oblasti odpovídal počet hospodářství malých domkářů včetně volných 66,20%, v nížinné pak 60,57% všech

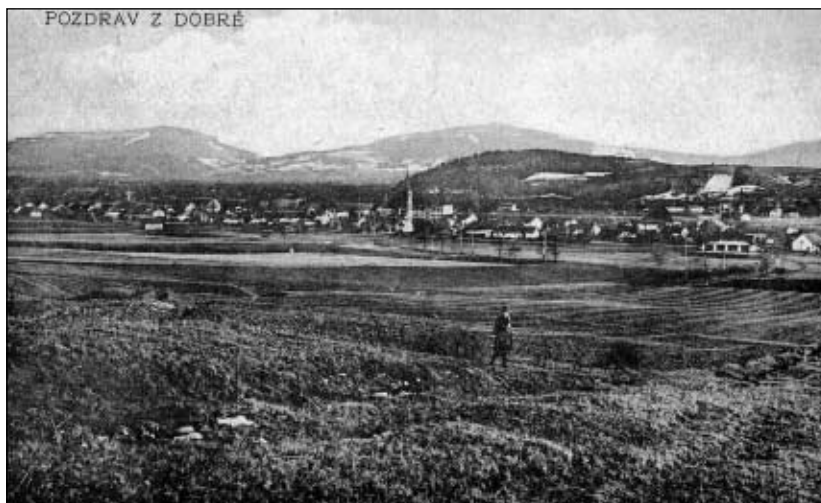
usedlostí. Téměř všichni dominikalisté patřili mezi malé domkáře. Na panství byly pouze čtyři vsi (dvě v nížině a dvě v horách), v nichž se nenacházeli žádní dominikalisté, jednalo se o Nižní Lhoty, Pržno, Staré Město a Vojkovice. Co do počtu dominikalistů existoval ale velký rozdíl mezi oběma přírodně odlišnými oblastmi panství. Zatímco v nížině hospodařilo 38 malých domkářů a dva volní malí domkáři na dominikálu, v horské oblasti počet dominikalistů mezi malými domkáři včetně dvou hospodářství volných malých domkářů dosahoval 244 usedlostí. Rozdíl byl tedy poměrně velký, v nížině se nacházelo v rámci kategorie malých robotujících i volných domkářů 11,17% a v horách 36,63% dominikalistů. Absolutně nejvyšší počet dominikalistů nalezneme opět v urbáři obce Morávky, kde bylo usazeno 103 dominikalistů, tj. 59,54% ze všech malých domkářů uvedené vsi. Také

v Malenovicích a Starých Hamrech převažovali dominikalisté mezi osedlými. V nížině tvořili dominikalisté více než polovinu osedlého obyvatelstva vsi Nové Dvory.

Ostatní usedlosti

Na venkově se kromě stavení sedláků, zahradníků a domkářů vyskytovaly usedlosti, které můžeme označit jako usedlosti s odlišnou hospodářskou funkcí. Nejfrekventovanějším typem byly mlýny. Urbáře frýdeckého panství zachycují celkem 16 hospodářství tohoto typu, přičemž 7 (v Dobré 2, v Kaňovicích 1, v Lískovci 2, ve Starém Městě 2) bylo v nížině a 9 (v Janovicích 1, v Krásné 1, v Malenovicích 2, v Przně 1, v Raškovicích 1, ve Starých Hamrech 2) v horské oblasti. Kromě mlýnů, které byly v urbářích uvedeny ve zvláštní kolonce se setkáváme s těmi, jež byly součástí jiné usedlosti. V Nižních Lhotách vlastní mlýn malý domkář, ve Vojkovicích volný malý domkář, ve Starých Hamrech a v Morávce zahradníci.⁴⁰

Pokusme se závěrem stručně shrnout výše uvedené údaje z urbářů slezské urbáriální komise pro frýdecké panství. Je zde zachyceno celkem 1597 osedlých poddaných, z toho 218 sedláků, 214 zahradníků, 1149 domkářů a 16 mlynářů. Více než polovina osedlých venkovských obyvatel Frýdecka žila v horské oblasti. Porovnáme-li zastoupení jednotlivých společenských vrstev v nížině a v horách, je zřejmé, že v nížině i v horách byli nejpočetnější vrstvou domkáři, v obou přírodně odlišných oblastech vlastnili více než polovinu všech usedlostí.

V rámci vyšších společenských skupin, tj. zahradníků a sedláků, se vyskytly mezi počtem usedlostí v horském a podhorském teritoriu jisté odlišnosti. Vrstva, která byla z hlediska své prestiže na nejvyšším stupni venkovské společnosti, tj. sedláci, byla usazena spíše v nížině. Celkem 121 selských hospodářství představovalo v nížině celkem 20,47% všech zdejších usedlostí, kdežto v horách tvořilo 97 selských hospodářství pouhých 9,64% všech místních usedlostí. Z celkového počtu 214 zahradníků žilo 88 v nížině a 126 v horách. Celkově pak zahradníci zaujímali v nížině 14,89%, v horách pak 12,52% všech osedlých. Výrazný rozdíl mezi nížinou a horami byl v počtu volných všech společenských skupin. V nižších polohách se nacházelo dvakrát tolik volenství. Volní zde ve srovnání s horskou oblastí převažovali téměř ve všech společenských vrstvách (jedinou výjimku tvořili velcí domkáři, jichž bylo více v horách).

*Dobrá
Sbírka pohlednic
Muzea Těšínska,
inv. č. H 27 887*

POZNÁMKY:

- 1 Šmerda, M.: Těšínsko před povstáním v roce 1766. Ostrava 1962, s. 25 - Šmerda, M. - Korbelařová, I.: Sociální hnutí na Těšínsku ve 2. polovině 18. století. Opava 1998, s. 93-111.
- 2 Indra, B.: Urbáriální komise slezská v Opavě. Inventář. Opava 1984, s. V-VII.
- 3 Zemský archiv v Opavě, Urbáriální komise slezská, inv. č. 1060-1075.
- 4 Žáček, R.: Pobeskydí od husitství do Bílé hory. Kulturně historický místopis 7. Frýdek-Místek 1986, s. 5.
- 5 Brzobohatý, J., Drkal, S. (edd.): Karolínský katastr slezský. Praha 1972, s. 7.
- 6 Hosák, L.: Historický místopis země moravskoslezské. Praha 1938, 924-928. Nacházela se zde ještě ves Žermanice náležející ale přímo městu Frýdku. Pro tuto obec nebyl urbáriální komisí vyhotoven urbář, na jehož základě bychom mohli porovnat postavení Žermanických s postavením poddaných z ostatních vsí. Srov. Šretrová, B.: Letem dějinami Frýdku. VMO 1933, roč. 38, s. 102.
- 7 Bakala, J.: Osídlení Frýdecka a Jablunkovska v období vrcholného feudalismu. Frýdek-Místek 1982, s. 70-71.
- 8 Tamtéž, s. 130 a 149.
- 9 Hosák, L.: Historický místopis země moravskoslezské, s. 924-928.
- 10 Šmerda, M.: K otázce valašské pastýřské kolonizace na Těšínsku v 17. století. Slb. 1957, roč. 55, s. 505.
- 11 Macůrek, J.: Valaši v Západních Karpatech v 15. - 18. století. K dějinám osídlení a hospodářsko-společenského vývoje jižního Těšínska, jihozápadního Polska, severovýchodního Slovenska a východní Moravy. Ostrava 1959, s. 80.
- 12 Hosák, L.: Historický místopis země moravskoslezské, s. 924-928.
- 13 Tamtéž, s. 924-928.
- 14 Podle Šmerdy, který provedl na základě údajů z urbářů vyhotovených Urbáriální komisí slezskou součty společenských vrstev, byl celkový počet usedlostí na frýdeckém panství ještě o jednu vyšší, tj. 1598 usedlostí, viz Šmerda, M.: Těšínsko, s. 143. Domníváme se, že došlo k dvojnásobnému započítání usedlosti volného sedláka ze Starého Města. V urbáři Starého Města je totiž uvedeno jeho hospodářství dvakrát. Vzhledem k tomu, že se shoduje u obou jak jméno osedlého, tak číslo usedlosti, není důvod k tomu, aby byla započítána dvakrát.
- 15 Postavení zahradníka ve Slezsku bylo srovnatelné s postavením podsedka na Moravě, viz Procházka, V.: Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. - 17. století. Praha 1963, s. 79.

- 16 Pouze v urbáři frýdeckého panství z r. 1664 jsou rozdělení domkáři na velké a malé, viz Šmerda, M.: Těšínsko, s. 143. Srov. Žáček, R.: Pobeskydí v letech 1618-1848. Kulturně historický místopis 9. Frýdek-Místek 1992, s. 17 a s. 22.
- 17 Procházka, V.: Česká poddanská nemovitost, s. 97.
- 18 Šmerda, M.: Těšínsko, s. 125.
- 19 Tamtéž, s. 125-126.
- 20 Krofta, K.: Dějiny selského stavu. Praha 1944, s. 152.
- 21 Šmerda, M.: Těšínsko, s. 113.
- 22 Procházka, V.: Česká poddanská nemovitost, s. 87.
- 23 V Kaňovicích je fojt sice označen jako „Frey Richter“, ale v tomto případě se jedná o zahradnickou usedlost, viz Indra, B.: Urbářiální komise slezská, s. 92, poř. č. 122.
- 24 Krofta, K.: Dějiny selského stavu, s. 153-153.
- 25 Šmerda, M.: Těšínsko, s. 151.
- 26 Vlastní zahradníci vykonávali tři dny v týdnu pěší robotu s jednou osobou, zahradníci mlatci byli povinni robotovat o půl dne méně, srov. ZAO, UKS, inv. č. 1071, aj.
- 27 V urbáři vsi Dobré je zapsáno 13 zahradníků s tím, že postavení jednoho z nich je podobné statutu volného. V závěrečném popisu robot se o něm píše, že se má chovat dle svého kupu (... , der dreizehnte aber wird sich in all und jedem nach seinem Kauf zu verhalten haben ...). Navíc není dále v urbáři vůbec mezi zahradníky uváděn, v každém výčtu povinností je vždy uvedeno pouze 12 zahradníků.
- 28 V Kaňovicích je zvlášť uveden „Frey Richter“, pravděpodobně je také zahradník, uvádí se totiž, že v roce 1751 byla tato zahradnická usedlost osvobozena od všech robot a vysazena na svobodné fojstství za hotově složených 100 tolarů slezských, srov. pozn. č. 16.
- 29 První zapsaný mezi zahradníky je označen jako „Frey Richter“.
- 30 Jeden z volných zahradníků z Pazderny je označen jako fojt („Richter“).
- 31 Dva volní zahradníci ze Sedliště jsou výmlatní zahradníci.
- 32 V Malenovicích je první ze zahradníků označen jako fojt - „Richter“.
- 33 Placht, O.: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. - 18. století, Praha 1957, s. 122.
- 34 Šmerda, M.: Těšínsko, s. 131.
- 35 Tamtéž, s. 151.
- 36 Volný malý domkář z Nových Dvorů byl dominikalistou.
- 37 Jeden ze sedmi uvedených volných domkářů vsi Sedliště byl rovněž dominikalista.
- 38 Mezi sedmi volnými malými domkáři z Rašovic se usedlost jednoho nacházela také na dominikálu. V urbáři Rašovic jsou sice uvedeni volní malí domkáři, přesto je mezi malými domkáři zmíněn jeden, u něhož je označení „Frey Häusser“. Nezdopovězenou otázkou je, proč nebyl zapsán mezi ostatními volnými, jestliže byl usazen na dominikálu, neodvážel žádné platy a neplnil žádné roboty.
- 39 Velkých domkářů bylo v horské oblasti 7,6krát více, velkých volných 2,25krát více a malých domkářů 2,02krát více než příslušníků těch samých společenských kategorií v nížině.
- 40 V urbáři Starého Města je uvedena usedlost volného sedláka dvakrát, jednou jako volenství, pak jako mlýn. V tomto případě se setkáváme v jistém slova smyslu s výjimkou, je-li totiž v urbáři usedlost, jejíž součástí je i mlýn, bývá vždy u typu usedlosti poznámka (Mühl“, aj.), že je k ní připojen i mlýn. U sedláka ze Starého Města můžeme předpokládat, že jeho mlýn byl pravděpodobně větší a významnější než jiné mlýny spojené s usedlostí.

Ilegální přechod bývalých ministrů Bechyně a Šrámka do Polska v r. 1939

Marek Skýpala

Po okupaci zbytku českých zemí v roce 1939 se stalo Těšínsko místem, do kterého stovky uprchlíků z protektorátu vkládalo své naděje na úspěšný ilegální přechod do Polska. Napomáhaly jim v tom mnohé místní odbojové organizace, mezi jinými i michálkovická Obrana národa.

Obrana národa měla v roce 1939 rozsáhlou a fungující síť krajských, okresních, obvodních a místních velitelství na celém území osídleném českým obyvatelstvem. Úkolů této podzemní armády bylo mnoho, jedním z velice důležitých však bylo bezpečné převádění rasových, politických a vojenských uprchlíků do zahraničí. Většina příhraničních velitelství ON¹ měla svou

vlastní cestu. Michálkovický obvod mistrně využil báňskou trať.

Tato průmyslová železnice spojovala doly Ostravsko-karvinského revíru a po Mnichově překračovala mezi stanicemi Michálkovice a Petřvald novou česko-polskou hranici. Drážní zaměstnanci byli většinou Češi a pro převádění zcela spolehliví.

František Sedláček, člen michálkovické ON po létech vzpomínal: *V Ostravě je restaurace Blaník, kde přicházejí letci ze všech částí republiky. Snažíme se to utajit, neboť všude je plno Němců a máme obavy před prozrazením. Vojáci přicházejí, znají jen jméno restaurace. Restaurátor je náš člověk. Nic se neptá, najeje jim pivo.*

Při druhém pivu již ví, že je všechno v pořádku. Zavolá Ládu², který si jich prověří, pak je dostanu já a jdou přes hranice.³ Až na okraj lesa je přivedl Skotnica. Zde se uprchlíci setkali se Sedláčkem, který je vedl dál. Asi patnáct minut chůze vedlo lesem, ale závěrečných deset minut se muselo jít přes pole, což bylo nebezpečné, protože tam hlídali němečtí vojáci. Pokud byl klid, přešla skupinka k nádraží, kde je většinou spojka informovala, zda je vše v pořádku. Zanedlouho přijel vlak, zastavil ve stanici Michálkovic a začal nabírat vodu. Fr. Sedláček byl vždy informován, jak dlouho bude nabírání trvat. K vlaku totiž ihned přistoupila německá hlídka a začala jej kontrolovat. Pokud přece jenom hrozilo prozrazení, mohli se uprchlíci schovat v prostorách blízké šachty.⁴ Po smluvené době, ve které se uprchlíci schovali v brzdových budkách, dává výpravčí signál k odjezdu vlaku, aniž by čekal, až Němci dokončí prohlídku. Asi po 1 500 metrech strojvůdce zapíská na znamení, že vlak přešel hranice. Před Petřvaldem vlak přibrzdl a šťastní uprchlíci vyskákali. Za lesem již na ně čekalo auto p. Něboráka z Rychvaldu, které je odvezlo dál.⁵ „Sem tam nějaký přemet při seskoku, odřená ruka nebo noha a to je vše.“⁶ uzavírá celé vyprávění František Sedláček. Právě touto báňskou tratí se svezli v létě 1939 bývalí ministři Bechyně a Šrámek na své cestě za svobodu.

Rudolf Bechyně se narodil v Nymburce roku 1881, vyučil se zámečníkem a v roce 1905 byl přijat za člena sociální demokracie. Stal se redaktorem „Práva lidu“ a později brněnské „Rovnosti“. Od roku 1911 hájil zájmy českomoravského dělnictva i na půdě rakouského parlamentu. Po vzniku Československa byl zvolen poslancem národního shromáždění. Často byl kritizován za svou smířlivou politiku. V letech 1922–1924 byl ministrem školství, 1925–1926 ministrem železnic, 1929–1932 ministrem zásobování a od roku 1932 byl až do září 1938 opět ministrem železnic. V roce 1935 osobně přesvědčil agrárníky o nutnosti zvolit novým prezidentem Edvarda Beneše. Po březnových idách roku 1939 si dobrovolně zvolil nejistotu života v exilu. O svém odchodu po válce napíše bohužel pouze: „Po okupaci českých zemí jsem se rozhodl jít do ciziny, německé úřady mi však nedaly povolení. Přeběhl jsem tedy tajně o půlnoci polskou hranici. Stalo se to dne 23. července 1939. Za tři dny poté mne stejným způsobem následovala moje žena Fanda, která se mnou věrně a statečně nesla břemeno šestiletého pobytu v cizině.“⁷ Pro převaděče však byl takový přechod mnohem nebezpečnější. Staří lidé museli být přivezeni co nejbližší nádraží, vlak musel brát vodu déle a na polské straně samozřejmě nemohli vyskakovat z jedoucího vlaku.

Převaděč Sedláček popsal přechod hranice takto: „Má přijet i se svou manželkou do Ostravy ve 21.30 večer. Sraz je určen u kavárny Elektry. Je třičtvrtě a ještě tady nejsou. Ve čtvrt na jedenáct vjede do ulice plnou rychlostí velké osobní auto, brzdy zaskřípou, vůz stojí. Dr. Král, red. Binar⁸ a já jdeme opatrně k vozu. Jsou to oni. Na vysvětlování, proč se pozdili není čas. Nasedám do vozu, obracíme a již jedem plnou rychlostí. Vlak jede za 15 minut. Během několika minut jízdy nabývám z jejich řeči dojem, že paní Bechyňová je nemocná. Máme velké zpoždění. S nemocnou ženou vlak nechytím. Proto se rozhodnuji, že se paní musí vrátit zpět do Ostravy. Je z toho hodně pláče a prosení, neboť chtějí jít společně. Jízda skončila, Bechyňe a já vystupujeme. Vůz se zhasnutými světly odjíždí do Ostravy. Na nádraží je dobrých 15 minut. Nabádám ministra ke spěchu. Udělá několik kroků a zůstane stát. Ptám se co je? Jsem těžce nemocný. Nemohu dál. Vidím svůj omyl. Vlak jsme chytili, i když jsem musel ministra donést. Jeho manželku jsem přivedl za tři dny.“⁹

Po překročení hranic odvedl ho Fr. Sedláček až do Krakova. V Krakově totiž ještě fungoval československý konzulát, protože jej konzul Dr. Znojemský a vícekonzul odmítli vydat Němcům. Krakov se tak stal jedním z prvních center československé emigrace.¹⁰ Na příchod Rudolfa Bechyně po válce vzpomínal Vladimír Henzl: „Na krakovský konzulát přišla spojka s domovem, pan S.¹¹ Přinesla plno pošty a všelijakých vzkazů. Pan S. chvíli postál a když už jakoby nemněl co říci povídá: „Přivedl jsem taky jednoho politika. Sedí v hospodě u nádraží.“ „A proč nepřišel s Vámi?“ zeptal jsem se. „Říkal, že je incognito a máte se tam za ním jít podívat.“ Byla to hrozná hospoda u toho nádraží. Bylo v ní plno kouře a pивní pach se tu mísil s vůni kontuszowky, úbrowky, wodky a všech těch tekutých nádhher, které otevírají brány do pekla. A dýmu mezi polskými robotníky seděl muž s bradkou, s čepicí hluboce naraženou do očí. Povídám: „Co tady děláte, pro pána Boha, pane ministře?“ Položil prst na ústa, abych mlčel. Jak nádherný to byl spiklenec. Znal jsem ho ze všech obrázkových časopisů, tu jeho junáckou, nádherně prorezavělou bradku i ten bojovný knír. Přemnozí, kteří ho nikdy v životě neviděli, by ho poznali. Jeden jediný byl na světě Rudolf Bechyňe.

Tož, byla v této chvíli na místě opatrnost, jeho paní nepřekročila ještě československé hranice.¹² Odtáhli jsme ho z toho místa kousek za Krakov a tam pod kopcem Dosciuszki jsem poprvé slyšel věci, které co živ budu, zůstanou v mé paměti. Nebyl v té emigraci ještě dlouho a už byl oběma nohama v politice. Ještě mu neotrulo po pekelném přechodu hranic, a už vypravoval o tom, jak

*to bylo za první republiky, o T. G. M., o politické pětce, o Msgre. Šrámkovi a o všem možném. Ubytovali jsme ho tu u polského malíře Vlastimila Hofmana. Bechyně tu byl brzo doma.*¹³

Slovy Fr. Sedláčka: „*V krátké době poté*“¹⁴ byl michálkovické Obráně národa avizován příchod dalšího bývalého ministra Jana Šrámka a jeho tajemníka Dr. Hály.

Jan Šrámek se narodil roku 1870. Od roku 1892 působil jako katolický kněz v Novém Jičíně. O sedm let později zakládá křesťansko-sociální stranu a v roce 1907 byl za ni zvolen do rakouského parlamentu. V roce 1912 získává titul papežského komoří. Po vzniku ČSR zakládá čs. stranu lidovou, která vznikla z původní strany křesťansko-sociální. V letech 1921-1923 byl ministrem železnic, 1922-1925 ministrem zdravotnictví, 1925-1926 ministr pošt, 1927-1929 ministr sociální péče a od roku 1929 až do roku 1938 ministr pro sjednocení zákonů. I tento dlouholetý ministr byl okupací a gestapem donucen k emigraci.

Doktor Šrámek se již tři týdny schovával v Praze, když se v červenci 1939 setkává se spojku ON poručíkem Karlem Janštou. Za pomoci nejrůznějších osob se mu podařilo i se svým tajemníkem nepozorovaně nastoupit do ranního rychlíku a vyjet – směr Ostrava. Před Olomoucí Janšta nenápadně prochází vlakem, oba jsou na svých místech, když však nebohý poručík přišel oznámit, že se za chvíli bude vystupovat, oba kněží byli pryč.

O dva dny později jde redaktor Binar po ulici a setkává se s bývalým tajemníkem lidové strany, ředitelem spořitelny Rolkem, který se jej zcela nekonspirativně vyptává, zda nezná někoho, kdo by převedl Šrámka a Hálu za hranice.¹⁵ Oba páteři jsou údajně v klášteře ve Frýdlantě nad Ostravicí. Binar nic neprozradil, ihned však informoval Sedláčka a jedou do Frýdlantu zjistit situaci: „*Odpoledne jedeme vozem do Frýdlantu. Je tam velký ženský klášter. Přijímá nás ještě dosti mladá představená. Chceme mluvit s Dr. Šrámkem. Nevěří nám. Zapírá. Není tu. Nezná ho. Je to ženský klášter. Co by tam dělal? Nakonec dozná, že je tam nějaký kněz, ale ona ho nezná. Jsme k němu uvedeni. Hála tam není, běhá po Ostravě a hledá Frantu. Dr. Šrámek se radostí rozpláče.*“¹⁶ Bylo najmuta taxi R. Zdobinského, který byl statečným a spolehlivým Čechem.¹⁷ O půl deváté byli spiklenci v klášteře. Hála a Šrámek již byli připraveni, potíž však nastala se zavazadly: „*Okolo stěny stojí asi osm kufřů. Ukazují na kufry a ptám se jich. Co s tím? No to my bereme sebou, říká Hála. Upozorňuji ho, že jdeme přes hranici a to na černo kordonem gestapáků. Jsou velice zklamaní. Pak se dohodneme na dvou kufrech. Nastává rychlé přebalování.*“¹⁸

Asi za hodinu dojel vůz do Ostravy. Při cestě do kopce, kolem slezskoostravské hranice, však řidič zjistil, že má prázdnou duši a musel ji vyměnit. Oba uprchlíci však seděli na zadním sedadle, pod nimž bylo umístěno nářadí. Museli si vysednout. Oba muži s kolárky byli velice nápadní a horníci vracející se ze směny si je prý zvědavě prohlíželi.¹⁹ Auto dojelo se zhasnutými světly k lesu a uprchlíci s převaděčem vystoupili. K nádraží přišli s předstihem a Šrámek Sedláčkovi vysvětlil, proč nepřijel rychlíkem. V Zábřehu na Moravě totiž do vlaku přistoupily dvě jeptišky, které měly údajně zaručenou zprávu, že je vše prozrazeno a v Ostravě bude čekat gestapo. V Olomouci vystoupili, přestoupili do připraveného auta, se zastávkou na Hostýně jeli přímo do Frýdlantu.²⁰

Za nedlouho přijel báňský vlak a začal brát vodu. František Hála naskakuje do třetího vagónu odzadu. Msgre. Šrámek má však s nastoupením potíže: „*Hůř je to s námi. Stupátko brzdy je asi 80 – 90 cm vysoko. Snažím se Dr. Š. vysadit, je velmi těžký, avšak s pomocí v brzdě přítomného návěštníka Žebráka dostaneme ho dovnitř.*“²¹ Dr. Šrámek si údajně postěžoval: „*Zítřka budu mít 69 roků²², jestli bych si někdy pomyslí, když jsem byl ministrem železnic, že budu takto z republiky utíkat.*“²³ Hranici vlak šťastně přešel, když však dojeli do Petřvaldu byli nemile zaskočeni polskou hlídkou: „*Pootvívám dveře od brzy, vidím, že jsme prozrazeni. Proto ihned hlásím veliteli, že vezu těžce nemocného ministra s jeho tajemníkem, kteří jsou na útěku před gestapem. Polský velitel zavelel do pozoru, služebně se hlásí.*“²⁴ Té noci přespal Dr. Šrámek u přednosta Bochenka²⁵, avšak Dr. Hála na tvrdé pryčně polské strážnice. Na druhý den oba odjeli do Katovic na biskupství a odtud do Anglie.

Rudolf Bechyně se v Londýně stal prvním předsedou čs. státní rady.²⁶ Po návratu do vlasti se však již politického života neúčastnil a na počátku roku 1948 zemřel. Jan Šrámek se stal v červnu 1940 předsedou československé exilové vlády. Od dubna 1945 do února 1948 byl místopředsedou vlády. František Hála se stal v košické vládě ministrem pošt. Stejně jako většina demokratických ministrů oba podali demisi. Po komunistickém převratu se Šrámek za pomoci francouzského vyslanectví pokusil ilegálně odletět do zahraničí. Byl ovšem i se svým přítelem Hálou zadržen u Rakovníka. Byli internováni a Šrámek umírá pod cizím jménem v roce 1956 v nemocnici na Bulovce. Hála zemřel již v roce 1952 v internačním klášteře Bílá Voda u Javorníka ve Slezsku.

Šrámek, Hála, Bechyně. Byli pouze jedni z desítek uprchlíků, kteří na cestě za svobodou použili vlak báňské dráhy. Michálkovická dráha

byla pouze jedním z četných míst, kudy Obrana národa převáděla do Polska. Mnozí z uprchlíků položili své životy v řadách československé armády v zahraniční, mnozí z vojáků podzemní armády ON padli na domácí frontě odboje. Jim patří náš dík i dnes po více než šedesáti letech.

Poznámky

- 1 ON = Obrana národa
- 2 Vladimír Skotnica, člen krajského vedení ON Moravská Ostrava
- 3 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 12, inv. č. 138, Sedláček Fr.: Přechody přes hranice v roce 1939, s. 2
- 4 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 9, inv. č. 89, Beneš Bohumil: Vzpomínky na přechody přes hranice v roce 1939, s. 2
- 5 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 9, inv. č. 91, Vzpomínky Františka Bochenka, s. 2
- 6 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 12, inv. č. 138, Sedláček, Fr.: Přechody přes hranice v roce 1939, s. 2
- 7 Bechyně Rudolf: Pero mi zůstalo. 1938 – 1945. Praha, Dělnické nakladatelství 1947, s. 7
- 8 Vojtěch Binar (1910-1942), redaktor ostravského Českého slova, spolupracovník krajského vedení ON
- 9 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 12, inv. č. 138, Sedláček Fr.: Přechody přes hranice v roce 1939, s. 3
- 10 Henzl Vladimír: Krakov. První československá vojenská skupina za hranicemi. Historie a vojenství, č. 6, r. 1964, s. 982 – 106
- 11 Sedláček František
- 12 v té době samozřejmě hranice protektorátní
- 13 Henzl Vladimír: To pero patřilo dobrému člověku. Lidové noviny, č. 2 roč. 4(56), 3. 1. 1948, s. 1
- 14 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 12, inv. č. 138, Sedláček Fr.: Přechody přes hranice v roce 1939, s. 3
- 15 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 12, inv. č. 138, Jiřík Karel: Poslední svědek, s. 2
- 16 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 12, inv. č. 138, Sedláček Fr.: Přechody přes hranice v roce 1939, s. 3
- 17 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 12, inv. č. 138, Jiřík Karel: Poslední svědek, s. 3
- 18 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 12, inv. č. 138, Sedláček Fr.: Přechody přes hranice v roce 1939, s. 3
- 19 Tamtéž, s. 4
- 20 Tamtéž
- 21 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 12, inv. č. 138, Jiřík Karel: Poslední svědek, s. 5
- 22 Jan Šrámek se narodil 12. srpna 1870, k přechodu tedy došlo pravděpodobně v noci z 11. na 12. srpna 1939
- 23 Tamtéž, s. 4
- 24 Tamtéž, s. 6
- 25 AMO, Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů, k. 9, inv. č. 91, Vzpomínky Františka Bochenka
- 26 Více o účasti R. B. na odboji viz: Kučera Vojtěch: Rudolf Bechyně a druhý odboj. Historie a vojenství č. 2, r. 1999

Měnová reforma v roce 1953 na Frýdecko – Místecku

Petr Juřák

Velmocenské plány Sovětského svazu, jednostranná orientace na těžký průmysl a stalinistická teorie třídního boje (de facto proti všem) přivedly ekonomiku celého sovětského bloku na pokraj zhroutilí. Postupná závislost komunistických satelitních států se projevila i v řízení ekonomiky v jednotlivých zemích. První sovětské ekonomické poradci přijeli do Československa v roce 1951. Jejich úkolem bylo posuzovat naši ekonomiku z vyššího zorného úhlu. To mělo za následek unifikaci celého národního hospodářství se sovětskou praxí. Svoji úlohu sehrály nejen tyto zahraniční tlaky, ale také snaha domácí politické reprezentace svázat československou korunu se sovětským rublem. Z těchto kořenů počaly vyrůstat úvahy o změnách měnového systému. Hlavní příčina ekonomických obtíží byla spatřována v existenci vázaného trhu.

Teprve v listopadu 1952 se začal prosazovat plán drastické měnové reformy, která se uskutečnila k 1. červnu 1953.¹

Dne 30. května přijalo Národní shromáždění zákon o peněžní reformě. Následovalo vládní nařízení o opatřeních v oboru mezd, důchodů a některých sociálních dávek v souvislosti se zrušením lístkového systému zásobování a vyhláška ministra financí o vydání peněz vzoru 1953, vše ze stejného dne. Za neplatné byly prohlášeny staré vklady u peněžních ústavů, pojistky a státní cenné papíry vázané při měnové reformě v roce 1945 a všechny státní dluhopisy vydané i po roce 1945. Současně byl zrušen přidělový systém potravin a spotřebního zboží a byly zavedeny nové maloobchodní ceny, mzdy a platy.²

Výměna peněz začala. 1. června 1953, kdy byly dány do oběhu bankovky, státopvky a mince

vyrobené v sovětské tiskárně Goznak a lenin-gradské mincovně.³ Peníze se měnily v poměru 5:1 u 300 Kč na osobu, nad tuto částku pak v poměru 50:1. Vklady ve Státní spořitelně a Státní bance československé byly měněny podle doby uložení a výše vkladu od poměru 5:1 do 50:1. Veškerá dosavadní papírová a kovová platidla byla nahrazena novými bankovkami v hodnotě 10, 25, 50, 100 Kč, státovkami v hodnotě 1, 3, 5 Kč a mincemi v hodnotě 1, 3, 5, 10 a 25 haléřů.⁴

Provedení peněžní reformy zajišťovala výměnná střediska, která byla zřízena na poštách, Místních národních výborech, v bankovních ústavech, v důležitých podnicích, nemocnicích, atd. Činnost probíhala v komisích, 1 – 2 pro jedno středisko, které byly složeny ze dvou informátorů, kontrolora, pokladníka staré měny, pokladníka nové měny a účetního. Informátor pomáhal občanům při vyplňování pokladních dokladů a podával informace. Kontrolor přebíral vyplněný pokladní doklad a občanský průkaz, do kterého uvedl příslušné záznamy. Při žádosti o výměnu v poměru 5:1 byla nutné mít s sebou kmenovou listinu o odběru potravinových lístků, na které byl uveden počet členů domácnosti. Pokladník staré měny přebíral hotovost, která byly uvedena na pokladním dokladu, a uvedl o tom záznam. Účetní provedl zápisy o příjmu starých a o výdeji nových peněz. Pokladník nové měny zkontroloval, zda je výměna zapsána v občanských průkazech, resp.

kmenových listinách, a vyplatil příslušnou částku v nové měně. Kmenové listiny se zpět nevracely, zůstávaly ve výměnných střediscích.

Vedoucím střediska byl jeden z informátorů, mezi jeho povinnosti patřilo zajištění ochrany budov, odvozu starých peněz do banky a vypracování „Denního hlášení“. To obsahovalo kromě běžných číselných údajů, týkajících se příjmu a výdeje peněz, také informace o různých mimořádných událostech. Po skončení celé výměnné akce pak vyhotovil ještě „Závěrečný protokol“, který navazoval na Denní hlášení a představoval závěrečné zúčtování celé výměny. Členy komisí byli většinou učitelé, pracovníci různých státních organizací a studenti. Činnost v komisích byla čestná, členům bylo hrazeno jen stravování.

V Místeckém okrese⁵ byl počet výměnných středisek zprvu 21, protože však jejich množství nebylo dostačující, zvýšil se postupně až na 35.⁶ Také počet komisí se v některých střediscích zvětšil, takže jich působilo celkem 61. První dva dny pracovala mnoha střediska až do ranních hodin. Potíže nastávaly hlavně v dodávce peněz Státní bankou československou, mnohá střediska byla i několik hodin bez nových peněz. Z celkového počtu 24 480 kmenových listin jich bylo staženo více než 60%. 3.června bylo staženo již 22 627 kmenových listin, tedy 93%. Z tohoto důvodu bylo v Místku zrušeno devět středisek, na vesnicích zůstaly otevřeny všechny, jen se v nich zmenšil počet komisí. Poslední den, kdy se mohla uskutečnit výměna, byl 4.červen. Všechna výměnná střediska byla po celý den téměř poloprázdná, prakticky se skončilo s výměnou už v 15.00 hod, i když střediska byla otevřena až do 21.00 hod. Z celkového počtu bylo staženo 23 591 kmenových listin, tedy 97%. Ve zbývajících případech se zřejmě jednalo o pracovníky Vítkovických železáren a šachet, kteří provedli výměnu v Ostravě. Celkem bylo v okrese vyměněno 192 085 000 Kčs starých peněz za 7 379 000 Kč nové měny, z toho v poměru 5:1 3 421 000 Kčs a v poměru 50:1 3 958 000Kč.⁷ Většinou byl průběh reformy klidný, ale přece jen se vyskytly projevy nespokojenosti. Ve Válcovnách plechu (Železárny Stalingrad) nastala výbušná nálada v momentě, kdy se rozneslo, že zaměstnanci dostanou vyplaceny peníze za první polovinu května v poměru 50:1 a za druhou v poměru 5:1.⁸ Došlo ke sročení zaměstnanců mostárny na nádvoří závodu a byl vznesen požadavek, aby celá výplata byla v poměru 5:1. Situaci pak uklidňovali ředitel podniku, vedoucí mostárny a zástupci KV KSČ. Jelikož se stávky účastnili většinou mladší pracovníci, byla za příčiny této situace označena nedostatečná činnost svazácké organizace, neinformovanost vedoucích funkcionářů závodu

o měnové reformě a neodebírání tisku, který přece podává objektivní informace.⁹

Ředitelům všech škol v okrese byl zaslán dopis s instrukcemi, jak mají postupovat při propagaci měnové reformy. Jejich úkolem bylo vysvětlovat výhody reformy dětem, působit na ně a jejich prostřednictvím pak na rodiče. Děti měly napsat dopisy vládě, kde by například bylo uvedeno, co měly na večeri před reformou a po ní, poděkování za odstranění lístkového systému, atd. Nejlepší dopisy měly být přečteny v rozhlasu a pak odeslány na ONV. Učitelé měli navázat spolupráci s místními rozhlasu a připravovat zde relace vysvětlující všechny problémy. Jejich úkolem mělo být i sledování nálady obyvatelstva a nákupní horečky a v rámci svých možností tomu čelit. Kolektivně pak měli odeslat na ONV rezoluci, ke které by se všichni připojili.

Po skončení výměnné akce se konaly na ONV v Místku instruktáže pro předsedy a tajemníky MNV a předsedkyně výboru žen jednotlivých obcí. Ve většině obcí pak probíhaly řádné a mimořádné schůze rad MNV, rozšířené např. o členky výboru žen, zástupce KSČ atd., na kterých byla projednávána hlavně měnová reforma, situace v místních prodejnách a nálada mezi obyvatelstvem. Celkově byla situace většinou obdobná, lidé nakupovali intenzivněji než dříve, některé druhy potravin chyběly a všeobecně vládla nespokojenost.

V Místku byly některé obchody uzavřeny (Mototechna, Sanitas, trafiky), jiné byly sice otevřeny, ale své zboží neprodávaly (prodejny s optickými potřebami, fotoaparáty, objektivy, atd.). Potraviny byly většinou otevřeny. Vyprodány byly hlavně luštěniny, rýže, marmeláda, kakao, sirupy, mýdlo a smetana, velký zájem byl o pekařské výrobky, cukr, sádlo, máslo (prodej byl omezen na 1/4 kg na kupujícího) a ovoce, naopak některé druhy zeleniny, vejce a mouka na odbyt moc nešly. Nezájem byl o spotřební zboží jako byly oděvy, boty nebo látky. Největší zmatky vznikaly při stanovení cen, protože některé potraviny nebyly označeny cenovkami anebo měly uvedenou jinou cenu, než byla oficiálně vyhlášena. Proto byly do obchodů vysílány kontroly a probíhalo také hlášení cen zboží místním rozhlasem. Velké návaly v prodejnách byly způsobeny hlavně panikou, že zboží je málo a že nebude. Bylo to způsobeno také tím, že prodavačky na dotaz, kdy budou mít zase zboží, odpovídaly, že neví, že ho dostali strašně málo a že netuší kdy a kolik dostanou příště. Kupující využívali volného prodeje potravin k tomu, že denně navštěvovali několik obchodů a dělali si doma velké zásoby. Na hromadném vykupování a frontách se podíleli i lidé z vesnic, protože se snažili sehnat ty druhy potravin, které

u nich byly nedostatkové. Naopak někteří občané Místku zase jezdili do okolních vesnic, např. do Bašky. V některých prodejnách probíhaly mezi čekajícími zákaznicemi debaty o poměru nových cen k platům a o tom, jak se svými příjmy asi vydrží.

V Nošovicích byli někteří dělníci nespokojeni, protože se chystali stavět, měli peníze doma, a tak přišli o úspory. Ze zboží byl nedostatek především luštěnin.

V Hodoňovicích byl nedostatek luštěnin, marmelády, ovocných sirupů, sýrů, tvarůžků a koření. Občané tyto věci jezdili nakupovat do Místku, kde tak přispívali k nervózní náladě a ztráceli čas čekáním ve frontách.

Ve Fryčovicích bylo usneseno, že ředitel Osvětové rady MNV vydá bleskovky ve formě místních novin, využije se místní rozhlas a také se o reformě mělo mluvit v kině před projekcí filmů. Chyběly především luštěniny.

Ve Vyšních Lhotách probíhala spekulace hlavně ohledně dodávek mléka. Členkám výboru žen bylo uloženo, aby všem vysvětlily důvody, proč došlo k reformě.

V Dobraticích se rozhodli pro přesvědčovací kampaň mezi členy jednotlivých složek Národní fronty (KSČ, Svazu československo – sovětského přátelství, Akčního výboru Národní fronty, Sokolu, Českého svazu mládeže, Místní hasičské jednoty) a následně mezi ostatními občany. Ředitel národní školy byl pověřen projednáním otázky měnové reformy se staršími žáky, ti pak

měli působit na své rodiče. MNV vydal mimořádný oběžník se stručným obsahem měnové reformy a výzvou k zemědělcům, aby dodávali více zboží. Nedostatkové bylo především maso, sádlo a cukr, protože převládala obava, že volný trh nepotrvá dlouho a tyto potraviny pak budou chybět. Také z tohoto důvodu byl do výkladu místní Jednoty umístěn propagační plakát o zbytečnosti velkých nákupů.

Členové rady MNV a výboru žen v Janovicích hovořili s občany o výhodách měnové reformy především na svých pracovištích, ale byly také vysílány pravidelné relace v místním rozhlase. Chybělo především sádlo a cukr, protože někteří občané obcházeli více obchodů, tyto potraviny skupovali a tvrdili, že je volný trh a oni mají peníze. Hrozilo zde nebezpečí, že dodavatelé mléka přestanou plnit své závazky, protože jim mělo být zapláceno za jejich zboží za jednu polovinu května v poměru 50:1.

Jediná schůze, na které zazněly kritické připomínky k měnové reformě, se konala v Řepišticích. Bylo zde zdůrazněno, že všichni věřili ujišťování různých zodpovědných činitelů, že měna je pevná a že nedojde k žádným změnám. Navíc dělníci dostali větší zálohy než obvykle, i když bylo jasné, že to budou pak muset měnit v poměru 50:1. Lidé skupovali sádlo, cukr a ty druhy potravin, o kterých se hovořilo, že nebudou (např. hovězí maso).

Velká nespokojenost byla mezi povozníky v Krásné, protože měli dostat výplatu za květen

v poměru 50:1. Členky výboru žen a funkcionáři MNV se zavázali, že budou provádět propagaci mezi občany a učitel národní školy sepsal bleskovku o peněžní reformě, kterou pak rozdávali školáci.

Na Morávce se rozhodli zřídit v kulturním domě agitační středisko a vydávat bleskovky a různé srovnávací diagramy. Dětem ve školách měl být vysvětlen význam měnové reformy a zdůrazněn význam spoření. Aby se předešlo případným negativním reakcím, usnesli se radní, že se bude konat nedělní pracovní směna na stavbě střední školy. Situace v obchodech byla klidná, jediný problém byl v tom, že maso v obchodech nebylo označeno podle jakosti, a tak zákazník nevěděl, jaké maso si vlastně kupuje.

V Dolních Domaslavicích byl ředitel Osvětové rady MNV pověřen vymyslet vhodné heslo o měnové reformě a zařadit ho do žurnálu, který se vysílal před kinoprojekcemi. Učitelé měli vysvětlovat žákům význam reformy a použít formy diktátu v sešitech, aby děti mohly takto působit i na rodiče. K propagaci měnové reformy byly využity i oslavy Mezinárodního dne dětí, které se konaly 7.června. Do projevu o významu MDD byl vsunut příspěvek o výhodách měnové reformy a zrušení lístkového systému a kritika „antisocialistických živlů“. Lidé v obchodech skupovali hlavně cukr a sádlo, byl zde nedostatek luštěnin.¹⁰

Ekonomická opatření v červnu 1953 citelně ovlivnila sociální situaci většiny obyvatel. Jejich životní úroveň poklesla, snížila se reálná hodnota všech příjmů. Likvidaci svých celoživotních úspor pocítovali lidé jako krádež, a to vedlo k nedůvěře k vedení státu a jeho hospodářské politice. V některých městech došlo dokonce k protivládním demonstracím (Plzeň, Třinec). Situace na Frýdecko – Místecku byla vcelku klidná, i když proběhla stávka ve Válcovnách plechu a byly náznaky odporu mezi některými skupinami obyvatel (povozníci atd.). Většinou se ale nespokojenost projevovala jen v osobním rozčarování, deziluzi a slovní kritice KSČ a vlády. Hodně zlé krve nadělaly soukromé půjčky, protože přepočty dluhů a pohledávek mezi soukromými osobami byly ponechány na vůli dlužníků a věřitelů a neupravovalo je žádné vládní nařízení. Byl nedostatek některých základních druhů potravin, protože lidé začali pocítovat nejistotu a očekávali, že se zásobovací situace ještě zhorší. Celkově byly nově stanovené ceny zboží vyšší než u dosavadních cen přídělových (vázaných) a nižší než u komerčních (volných). Paradoxně byly nejvíce postiženy rodiny s více dětmi, protože byly závislé na přídělovém systému. Naopak situace „bývalých

továrníků, kulaků a reakčních živlů“, proti kterým byla reforma podle dobové propagandy namířena, se zlepšila, jelikož byli dosud většinou z lístkového systému vyřazeni a byli nuceni nakupovat na volném trhu. Jako reakce na neutěšenou situaci, vzniklou v důsledku peněžní

reformy, byla i tato říkanka, kterou se údajně učily děti na mateřských školách a v prvních třídách národních škol, vyjadřující ale především vnitřní hořkost a bezmocnost obyvatelstva: dědeček a babička, ujídají nám chlebička, budeme rádi, až přijdou do nebička.¹¹

Poznámky

- 1 Vliv na vítězství této koncepce měl sovětský poradce Nikolaj Alexandrovič Ivanov působící v Státní bance československé. Jirásek, Zdeněk: Základní tendence vývoje československého měnového systému v letech 1945 – 1953. In. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993, Ústav historie a muzeologie Filozoficko – přírodovědecké fakulty Slezské univerzity Opava a Česká národní banka Praha, Opava – Praha 1995, s. 94 – 95.
- 2 Šůla, Jaroslav: Přehled československé měny v letech 1918 – 1989. In. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993, Ústav historie a muzeologie Filozoficko – přírodovědecké fakulty Slezské univerzity Opava a Česká národní banka Praha, Opava – Praha 1995, s. 26.
- 3 Všechna platidla byla tištěna oboustranně tiskem z plochy na papíru s průběžným ornamentálním vodoznakem složeným z pěticípých hvězd. Papírová platidla nesou jen letopočet a postrádají podpisy. Později se bankovky už tiskly v naší tiskárně z původních tiskových pomůcek na totožném papíře, mince byly raženy v kremnické mincovně. Technická úroveň peněz odpovídala spěchu, ve kterém se měnová reforma připravovala. Jednotlivé motivy byly skloubením prvků socialistického realismu a orientálních a ruských ornamentů. Surga, Leopold: Technická a výtvarná stránka bankovek a mincí. In. Československé bankovky, státopvky a mince 1919 – 1992, Lunarion, v.o.s., Česká národní banka, Praha 1993, s. 48.
- 4 Měnovou jednotkou se stala 1 Kč, která se rovnala 0,123426 g ryzího zlata. Také došlo k odpoutání koruny od amerického dolaru a její vazbě na sovětský rubl (1 rubl = 1,80 Kč). Koštel, Miroslav: Československá bankovní soustava v letech 1950 – 1992. In. Československé bankovky, státopvky a mince 1919 – 1992, Lunarion, v.o.s., Česká národní banka, Praha 1993, s. 30 – 31.
- 5 V roce 1953 byl název okresu Místek, od 1. 7. 1956 Frýdek - Místek, okresní město se nazývalo Místek, od 1. ledna 1955 Frýdek – Místek. Rozloha okresu byla v popisovaném období výrazně menší než dnes, nepatřilo sem Třinecko a Jablunkovsko z československého okresu a část tehdejšího frenštátského okresu. Drobiš, Dominik: Přehled správního vývoje okresu Frýdek – Místek. Okresní archiv Frýdek – Místek, Frýdek – Místek 1976, s. 37 – 38.
- 6 Poštovní úřad (PŮ) Dobrá, PŮ Pražmo, PŮ Morávka, PŮ Sedliště, PŮ Dolní Domaslavice, PŮ Palkovice, PŮ Hukvaldy, PŮ Staříč, PŮ Baška, PŮ Metylovice, PŮ Paskov, PŮ Sviadnov, PŮ Lískovec, PŮ Místek 1, PŮ Místek 2, PŮ Místek 3, Místní národní výbor (MNV) Dobrá, MNV Pržno, MNV Místek, MNV Horní Bludovice, MNV Staré Město, MNV Fryčovice, Obvodní úřad Místek, Posádka Místek, Český dům Místek, Nemocnice Místek, Dům pionýrů, ČS Banka – Rupa (?), Žermanice – přehrada, Kulturní dům – obvodní rada ONV Sviadnov, Železárny Stalingrad (Válcovny plechu), Státní banka československá, Státní spořitelna – pobočka Frýdek, Státní spořitelna – pobočka Místek, Slezan – bavlnářský závod Místek.
- 7 V celé republice bylo staženo oběživo ve výši 53,2 miliardy Kčs a vydáno nové v hodnotě 1,4 miliardy Kč. Šůla, Jaroslav: Přehled československé měny v letech 1918 – 1989. In. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993, Ústav historie a muzeologie Filozoficko – přírodovědecké fakulty Slezské univerzity Opava a Česká národní banka Praha, Opava – Praha 1995, s. 26.
- 8 Zaměstnanci sice dostali zálohu, která měla činit polovinu platu, 20. a 21. května 1953, ale tato částka nakonec tvořila jen asi třetinu z celkové mzdy, a kromě toho ne každý si jí vyzvednul. Navíc prémie, doplatky za duben a odlučné pro brigádníky byly vypláceny také v poměru 50:1. Stalingradský hutník z 17. 6. 1953, č. 11, ročník V., s. 7.
- 9 V Provolání Závodní rady Železáren Stalingrad jsou za původce stávkový označení Jan Kocian, Bedřich Matěj, Miroslav Bortur a Robert Hartnberger, „známí bulači směn a bývalé kapitalistické živly“. OkA Frýdek – Místek, ONV Frýdek – Místek, inv. č. 446, kart. 452.
- 10 OkA Frýdek – Místek, ONV Frýdek – Místek, inv. č. 446, kart. 452.
- 11 OkA Frýdek – Místek, ONV Frýdek – Místek, inv. č. 446, kart. 452.

Prameny

OkA Frýdek – Místek, ONV Frýdek – Místek, inv. č. 446, kart. 452.

Literatura

- Bílek, Jiří: Československá armáda a měnová reforma v roce 1953, Historie a vojenství 1/1995.
- Drobiš, Dominik: Přehled správního vývoje okresu Frýdek – Místek. Okresní archiv Frýdek – Místek, Frýdek – Místek 1976, 74 s.
- Jirásek, Zdeněk – Šůla, Jaroslav: Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1, Praha 1992.
- Jirásek, Zdeněk: Základní tendence vývoje československého měnového systému v letech 1945 – 1953. In. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993, Ústav historie a muzeologie Filozoficko – přírodovědecké fakulty Slezské univerzity Opava a Česká národní banka Praha, Opava – Praha 1995, s. 89 - 97.
- Kaplan, Karel: Československo v letech 1953 – 1956. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1992, 146 s.
- Kaplan, Karel – Váchovej, J.: Perzekuce po měnové reformě v Československu v roce 1953, Dokumenty, Praha 1993.
- Kocman, Pavel – Drobné peněžní ústavy na Brněnsku do roku 1953. In. Peníze v Proměnách času, Marq, Ostrava 1998, s. 157 - 165.
- Koštel, Miroslav: Československá bankovní soustava v letech 1950 – 1992. In. Československé bankovky, státopvky a mince 1919 – 1992, Lunarion, v.o.s., Česká národní banka, Praha 1993, s. 29 - 42.
- Novotný, Vlastimil – Moulis, Miroslav: Papírová platidla Československa 1918 – 1993, České republiky a Slovenské republiky 1993 – 1998, Hodonín 1998, 164 s.
- Surga, Leopold: Technická a výtvarná stránka bankovek a mincí. In. Československé bankovky, státopvky a mince 1919 – 1992. Lunarion, v.o.s., Česká národní banka, Praha 1993, s. 43 - 54.
- Šůla, Jaroslav: Přehled československé měny v letech 1918 – 1989. In. Měnové systémy na území Českých zemí 1892 – 1993, Ústav historie a muzeologie Filozoficko – přírodovědecké fakulty Slezské univerzity Opava a Česká národní banka Praha, Opava – Praha 1995, 15 - 52 s.

K počátkům hornického osídlení na Orlovsku – Dombrovec

Stanislav Durčák

Část Orlové u lazecké hranice mezi starou a novou cestou Ostrava – Karviná se jmenuje Dombrovec. Na první katastrální mapě z roku 1836 se toto území jmenuje Kopaniny a je zakresleno jako listnatý les, kterým protéká potůček. O něco výše položené území má stejný název, který si udrželo až do současnosti. Název znamená, že pole byla převážně obdělávána kopáním, nacházela se na svazích a v členitém terénu.

Na základě dostupných pramenů lze se pokusit o postižení vývoje této lokality v 19. století a o identifikaci účelu vzniku seskupení domů, jež tam stály. Úvaha má do jisté míry hypotetický charakter, jelikož soubor dosud zjištěných údajů není bohužel vyčerpávající a má jen torzovitý ráz. Umožňuje nicméně učinit řadu věrohodných zjištění. Ta nevyklučují, ale naopak předpokládají další pokračování ve výzkumu.

Poslední číslo popisné v Orlové v roce 1836 bylo 105 nebo možná 106. Dům č.p. 105 patřil velkostatku Orlová – Lazy a stál na hranici těchto obcí mezi lazeckou stružkou a lokální elektrickou dráhou. Tuto dřevěnku koupila rodina Sargánků od velkostatku, zbourala ji a postavila nový zděný dům v roce 1902. Podle stabilního katastru z počátku 40. let 19. století stálo v Orlové 107 domů. Dům č. p. 107 stál naproti českého gymnázia u silnice z náměstí na Kopaniny a naposledy v ní bydlela rodina Konečných. Domy na Dombrovci měly čísla popisná 31, 32, 114, 115, 116, 117, 118, nejspíše i 119, a dále 219, 263, 330, 383. Dům č. p. 120 pana Wechsbergra byl podle Petra Třísky postaven v roce 1848. Stál proti pozdější orlovské

cihelně u dnešní benzinové pumpy. Domy na Dombrovci tedy byly postaveny mezi rokem 1837 a 1848. Dům č. p. 108 stál nedaleko Dombrovce blízko současného soutoku lazecké a doubravské stružky, a to již r. 1845.

V roce 1834 si pronajal vsi Orlovou a Lazy věřitel pánů Bludovských, obchodník Jiří Thomke z Bialé, a v roce 1838 odkoupil obě vsi i s důlními právy za 110 000 zlatých. Zajistil si důlní míry nad potokem Račok a lesem Lišťákem, kde založil doly „Gustav“, „Maria“, „Caroli“ a důl „Kristina“ pojmenovaný po jeho manželce. Současně v roce 1835 a 1838 otevřela vídeňská nájemní společnost v Orlové doly „Stará mašina“, (nazvaný podle prvního parního stroje v revíru, instalovaného r. 1836), „Mizam“ a „Švábka“. Všechny uvedené doly těsně sousedily s Dombrovcem u východu a severu. Do tohoto časového schématu zapadá výstavba domů na Dombrovci. Les byl pravděpodobně vyrubán na stavbu domů pro nové horníky a pak pro potřebu kutných jam. Název Dombrovec označuje místo, kde rostly duby. V této souvislosti lze nově vzniklou osadu považovat za hornickou, a tedy za první hornickou kolonii na území Orlové, která vznikla již v samých počátcích hledání a těžby uhlí.

V téže době pravděpodobně vznikla cesta napříč Dombrovcem podél „doubravské stružky“ pro snazší dopravní přístupnost na jámu „Stará mašina“ a jako příhodnější spojka z Orlové na Karvinou a Fryštát. Jiří Thomke umírá 29. září 1840. Vdova po něm prodává r. 1844 obě vsi i s horními právy baronu Mikuláši Mattencloitovi a ten vzápětí postupuje veškerá práva na dolování Albertu Salomonu Rothschildovi za 75 000 zlatých a 6 000 měřic uhlí.

Do této úvahy zapadá také analýza rekonstrukce posloupnosti čísel popisných z dostupných pramenů. Z ní vidíme, jak čísla domů vycházejí od zámku (č.p. 1) a pak opisují „Kruh“ ve směru hodinových ručiček zhruba do č. p. 82 (zbourán v srpnu r. 2001), kde se „kruh“ uzavírá. Další čísla popisná se objevují nepravidelně po katastru obce až po čísla popisná na Dombrovci, kde jdou opět po sobě. Když se za vlády Marie Terezie zaváděla čísla domů kvůli daním, úředníci postupovali podle stejného schématu ve všech obcích. Proto lze v obcích, kde se tolik nebouralo, lehce zjistit domy, které od té doby stojí na stejných místech, pokud ovšem nedošlo z nějakého důvodu k přečíslování (málo pravděpodobné).

Svatba na č. p. 118 v Dombrovci v květnu kolem roku 1900. V domě tehdy bydlela rodina Wintrů. Novomanželé se otrávil v noci oxidem uhelnatým při vysoušení čerstvých omítek koksem v hostinci pana Barbera na „Mizamu“ r. 1905 (po r. 1948 kostel Církve československé). Pak dům č. p. 118 koupila v dražbě rodina Pěchova, která ho postupně vyzdila a bydlela v něm až do demolice v r. 1986. Jaroslav Gelnar

V roce 1848 se ustavuje v Orlové nezávisle na Rothschildovi důlní společnost „Gorgosch a spol.“, která hloubí jámu č. 1 – „Jiří“ přímo na okraji Dombrovce na lazecké hranici a přejímá jámu „Caroli“ na Kopaninách nad Lišťákem. V roce 1850 začíná společnost výstavbu oficiálně první hornické kolonie u jámy „Mizam“. V roce 1853 se společnost rozpadá a kolonii dostavuje nový majitel, olomoucký arcibiskup Bedřich. Do roku 1860 je postaveno 34 domů z ručně pálených cihel po 4 bytech v každém domě. Domy dostaly č. p. 121 až 154 a na svou dobu představovaly dosti slušné bydlení.

Použité prameny a literatura

Katastrální mapy Orlové z roku 1836, 1922 a 1949.
Jubilejní zpráva Spořitelny města Orlové k 1. 2. 1931. Orlová 1931.
Orlová 1223 –1973. Orlová, Městský národní výbor 1973.
Dějiny Orlové. Orlová, Městský úřad 1993.
Tříška, P.: Příspěvek k dějinám Orlové. Rkp. Orlová 1964.
Pěcha, F.: Paměti

Do r. 1907 byla kolonie „Mizam“ dále rozšiřována o další domy. Demolice kolonie proběhla mezi lety 1984 až 1989.

Domy na Dombrovci byly postupně přestavěny na zděné ve 20. a 30. letech 20. století, tedy v době průměrné životnosti dřevěnic roubeného typu, který se udává 100 let. Poslední dům na Dombrovci č. p. 116 byl zbourán r. 1988. V současnosti se tato oblast opět stává lesem, leč náletovým, plevelných druhů dřevin. Není již ani cesty přes Dombrovec, jen „doubravská stružka“ tiše meandruje údolím. Tak se kruh dějin této lokality uzavřel.

Pěvec pod „Gurami“

Miloš Fojtík

Podzimní a zimní měsíce navodí vždy tesklivou náladu a nutí nás vzpomínat. Člověk vzpomíná na dobré i zlé, ale nejvíce vzpomíná na ty, které měl rád a kteří už zde nejsou. A tak i já a se mnou mnoho přátel vzpomíná na říjen 1990, kdy se s námi rozloučil ve svých 59 letech PhDr. Jaromír Gelnar, CSc.

Kdo znal „Jarečka“ (všichni jsme mu tak říkali) v Havířově v letech 1972 – 1990? Přímo ve městě jen folkloristé. Většina občanů si neuvědomovala, že zde žije skromný člověk, nenápadný až plachý a přece doslova velikán pokud šlo o tvůrčí vědeckou práci, o lidovou píseň, o lidový tanec.

PhDr. Jaromír Gelnar, CSc. absolvent filosofické fakulty v Brně, se věnoval muzice celý život. Blíže jsem Jarka poznal, když mně pozval do Brna do etnografického ústavu. Když pak nastoupil do Čs. rozhlasu v Ostravě jako hudební redaktor, setkával jsem se s ním téměř denně a poznával blíže tohoto mimořádného člověka. Věnoval se stále více oblasti jižního Slezska, konkrétně rozmezí polsko – slovensko – českému.

Kde bral sílu pro svůj projev, pro svoji práci? Čerpal ji přímo u pramene. Jak sám pověděl, seděl nejednou na stránkách pod Makovem a v podvečer poslouchal zpívání venkovských „ženiček“. Tehdy zcela propadl tomuto koutu země a věnoval mu pak celý další život.

Vím, že často sedával v Lomné u paní Anny Martynkové a naslouchal jejímu zpěvu a vyprávění. Od ní dostal staré nástěnné hodiny – pendlovky, které dodnes uchovává jeho žena Marta. Hodiny nejdu, zastavily se, ale zní dále to, co nikdy nedozní – lidová píseň, lidová muzika tohoto kraje. Není divu, že se zamiloval do

Jaromír Gelnar

*Na Hřčavě při natáčení
gajdoše Pavla Zogaty
a hudce Pavla Krenželoka*

zpěvu sester Žabkových a že jednu z nich – Martu – si vzal za ženu. Jejich syn Martin, který se dává také na cestu muzikanta a je už dnes uznávaným cimbalistou, klavíristou, basistou, flétnistou – je pokračováním svého otce.

Po dr. Gelnarovi zůstala i velká pobídka pro pokračovatele ve folkloristické práci. Zůstaly kilometry pásků nahraných s lidovými zpěváky a muzikanty a jen se očekává, kdo se chopí zpracování a vzkříšení této oblasti.

Jsem rád, že jsem měl možnost Jarka blíže poznat, i si s ním zamuzicírovat. Bylo to na setkání členů bývalého národopisného souboru Ogaři, kdy jsme si zapůjčili nástroje a „po muzikantsku“ zavzpomínali. Byla to divná sestava: u cimbalu Jan Zbavitel – nynější šéf Janáčkovy opery v Brně, u basy Jarek Gelnar a pak několik nás, amatérských houslistů. Bylo to málo, ale bylo to krásné a hlavně – bylo to „o duši“.

Jarek o své těžké nemoci věděl. Marně jsme ho těšili. Přijímal život s rezignací filozofa, který věděl, že bude muset předčasně opustit své nejmilejší i své „gury“

Po Jarkově smrti si nikdo dlouho oficiálně nezavzpomínal na jeho práci. Byl jsem proto velmi rád a se mnou všichni folkloristé, že jsme se mohli zúčastnit veřejné nahrávky Čs. rozhlasu v Ostravě v roce 1996, kdy pásmo „Píseň pod horami“ bylo věnováno vzpomínce na folkloristu PhDr. Gelnara. Tam se tančil „Ověňžog“, tam Jarkova žena zpívala se slzami v očích a syn Martin muzikou vzpomínal na svého milovaného tatínka. Dík za tento večer patří Jankovi Rokytovi, dlouholetému spolupracovníkovi a příteli Jarka v ostravském rozhlase.

Jaromír Gelnar se podílel také na práci ITMC (Internacional Folk Music Council) od roku 1981, pak Internacional Council for the Traditional Music při UNESCO. Po Václavu Úlehlovi se výrazně věnoval úloze vynikajících jedinců ve vývoji lidového zpěvu. Dokladem jsou jeho mnohé studie, rozhlasové relace a televizní medailony.

Podílel se na realizaci Stolaříkovy monografie o goralské obci Hřčava (1958) a dále na realizaci publikace Lidové písně na Slovácku (1954). Byl aktivním členem a duší programových rad národopisných festivalů ve Strážnici a v Dolní Lomné. Objevným byl jeho pořad ve Strážnici v roce 1966 „Gury naše gury“.

Jeho zásluhou byla založena při Ústavu etnografie v Brně fonotéka moravských a slezských lidových písní. Cenný je i fond folklóru, na kterém spolupracoval s Evou Davidovou. Největší soubornou sbírkou písní, jejímž je autorem spolu s Oldřichem Sirovátkou, jsou „Slezské písně z Těšínska a Jablunkovska“.

Jeho práce byla mnohokrát oceněna – například v roce 1978 – kdy jím vedený kolektiv získal „Grand prix de musique folklorique de radio Bratislava“. V roce 1983 mu byla udělena zvláštní cena tzv. „Rozhlasové žatvy“.

Největší odměnou mu byla obrovská úcta a láska všech, kteří ho znali. Těžce se loučili se „svým Jarečkem“, smutně na pohřbu hráli gajdoši z Hřčavy, z Oravy, z Mostů. Těžce nesli jeho rakev členové souboru Odra. Všichni jsme věděli, že jsme ztratili někoho, koho nelze nahradit. Snad lze jen vzpomínat a dále pokračovat v jeho práci s úctou a radostí.

P.S.

Nebylo by vhodné vzpomenout tohoto skromného člověka – vědce – tím, že jeho jménem bude pojmenována některá z ulic? Připomínalo by to všem, že láska k hudbě i k tomuto kraji je věčná.

Muzeum Těšínska se představuje

— Výstavní síň Muzea Těšínska Interklub v Karviné —

Masarykovo nám. 10, Karviná - Fryštát, tel. 596 311 425

Muzeum Těšínska již řadu let prezentuje výstavy a expozice v samotném historickém jádru města Karviné - ve výstavní síni na Masarykově náměstí ve Fryštátě.

Své první výstavní prostory získalo v roce 1985. Městský národní výbor Karviná přenechal tehdy Vlastivědnému muzeu v Českém Těšíně k dočasnému užívání místnosti v budově Městského národního výboru Karviná - Lotyhaus čp. 95. Pro výstavní a expoziční účely bylo muzeu dáno k dispozici 5 místností v přízemí budovy o celkové výměře 114,05 m². Dočasné užívání nebytových prostor bylo stanoveno od 1. 2. 1985, smlouva byla uzavřena na dobu neurčitou. Budova byla státním majetkem ve správě Městského národního výboru Karviná. Výstavní síň tak byla umístěna v jedné z dominant Fryštátu - na zámku, který na přelomu 18. a 19. století získal emírovou podobu a který v posledních letech prochází návratem k původní podobě.

Obsahové zaměření výstav a expozic tvoří velice pestrá a bohatou škálu, která zahrnuje, mimo jiné, historický vývoj města, dolování uhlí, lidovou architekturu, školské vzdělávání, odívání, výtvarné umění i exkurzy do života šlechtických rodů a další. První expozice s názvem „Hornické město Karviná v proměnách staletí“ byla věnována právě fenoménu uhlí a jeho vlivu na zprůmyslnění krajiny, urbanizaci i na způsob života zdejších obyvatel. A k nejzajímavějším patřila bezesporu výstava „Novum Lumen Chymicum“ o alchymii, magii a tajných společnostech na severní Moravě a ve Slezsku, která probíhala od 20. března 1998 do 31. 10. 1998 a která byla zároveň poslední výstavou uspořádanou v této výstavní síni. Muzeum Těšínska totiž k 31. 12. 1998 obdrželo

výpověď hospodářské smlouvy o dočasném užívání nebytových prostor v budově Lotyhausu čp. 95. Závěr roku 1998 proto probíhal ve znamení ukončení působení Muzea Těšínska v těchto prostorách a následném stěhování do nově získaných prostor v objektu Interklubu.

Město Karviná uzavřelo s Muzeem Těšínska smlouvu o nájmu nebytových prostor právě v objektu Interklubu, Masarykovo nám. 10 Karviná - Fryštát, o celkové výměře 256,86 m² na dobu neurčitou s účinností od 1. 1. 1999. K řadě předchůdců, kteří využívali tyto prostory, patřili i dobrovolní hasiči z Fryštátu, kteří byli ustaveni již v roce 1874. Objekt prošel léty řadou stavebních změn v důsledku kterých získal současnou podobu.

Počátkem roku 1999 byla zahájena úprava objektu, aby objekt splňoval veškeré požadavky provozu výstavní síně. Práce byly ukončeny v letních měsících daného roku. 2. září 1999 byla činnost nové výstavní síně slavnostně zahájena výstavou „Tradice hornictví na Karvinsku“. Obrovský zájem o novou výstavní síň i hornickou problematiku dokládá fakt, že do 30. listopadu byla tato výstava navštívena více než 2 000 návštěvníky.

Na základě smlouvy o převodu příslušnosti hospodaření s majetkem státu ze dne 19. 3. 2002 nám Interklub – nemovitost čp. 10 – předal Bytový podnik města Karviné, státní podnik „v likvidaci“. Právo hospodaření k nemovitosti se převádí k datu 1. 1. 2002.

V letních a podzimních měsících roku 2002 probíhala zásadní rekonstrukce výstavní síně, kterou realizovala SSKA - Stavební společnost Karviná, s.r.o. Karviná. Náklady na rekonstrukci činily cca ... Kč.

Od 5. listopadu je výstavní síň opět přístupná veřejnosti. Návštěvníci mohou shlédnout výstavu s názvem „Ústecké betlémy“, která potrvá až do ledna příštího roku.

Otevřeno: ÚT - PÁ 9 – 17 h, SO 9 – 13 h, NE 13 – 17 h

Vstupné: děti, studenti, důchodci 5 Kč, dospělí 10 Kč, rodinné vstupné 15 Kč, sleva 50% - člen KPVU, ISIC, ITIC, IYTC (GO 25) a EUROBEDS. Pro hromadné návštěvy dětí z mateřských a základních škol okresu Karviná je vstup zdarma.

Muzeum Těšínska se sídlem v Českém Těšíně, Hlavní třída 13 - 15
tel.: 558 761 211, fax: 558 761 223
E-mail: muzeum@muzeumct.cz, <http://www.muzeumct.cz>